

■ DOGODKI

Dobje pri Poljanah
Obnovljena
spomenika

STRAN 4

■ KRIK ZA SVOBODO

Zdravnici Franja in Pavla
Bolnica Franja
na Cerkljanskem

STRAN 6

■ SPOMINI

Boris Kidrič
Zahteven in kritičen
pri delu

STRAN 8

■ UVODNIK

25. julij 1943, padec fašizma v Italiji?

Marijan Križman, predsednik
ZZB NOB Slovenije

Že dalj časa je bilo jasno, da sile osi izgubljajo vojno, sploh pa po prvem zavezniškem bombardiranju Rima 19. julija 1943. Hkrati so se v Italiji krepile sile, ki so želele, da se Italija loči od Hitlerjeve nacistične Nemčije. Številni visoki italijanski politiki, med njimi Mussolinijev član fašistične stranke in vojske maršal Pietro Badoglio, so kralju svetovali zamenjavo Mussolinija na položaju dučēja. Zaroti se je pridružil celo Mussolinijev zet, zunanji minister Galeazzo Ciano. Cilj zarotnikov je bil povrniti moč italijanskemu kralju. Tako se je prvič po letu 1939 spet sestalo najvišje telo stranke, veliki fašistični svet. 24. julija 1943 je devetnajst od 28 navzočih članov sveta glasovalo za nezaupnico Mussoliniju in za vnovično vzpostavitev vseh državnih funkcij, ki pripadajo kroni, velikemu svetu, vladi, parlamentu, korporacijam pa povrniti naloge in odgovornosti, ustanovljene z zakoni in ustavo. Kralju naj bi s tem med drugim povrnili poveljstvo nad vsemi vojaškimi silami.

Mussolini je odločitev velikega sveta prenesel kralju Viktorju Emanuelu III., ki ga je takoj razrešil vseh dolžnosti, karabinjerjem pa zapovedal, da Mussolinija aretirajo. Odpeljali so ga na goro Gran Sasso. Kralj je za novega predsednika vlade imenoval Pietra Badoglia, ki je nato ministrske funkcije zaupal vojaškemu poveljnikom. Strmoglavljenje fašizma je bilo po mnenju zgodovinarjev dejansko državni udar.

Državni udar je v resnici bil, ni pa strmoglavil fašizma, ki se je v novih okoliščinah prav tako zelo dobro znašel. Italijanski fašizem ni nikoli plačal za barbarstvo ter zverinsko mučenje in pobijanje Slovencev. Prav nasprotno, danes barbarstvo pripisuje Titu in partizanom, ki da so množični morilci, ki naj bi v fojbo na Bazovici zmetali na tisoče Italijanov smo zato, ker so bili Italijani. Da so to laži, dokazuje dokumentacija o bazoviški fojbi, ki so jo leta 1945 raziskali anglo-ameriški zavezniki. Če bo svet dopustil, bodo v prihodnjih desetih letih Italijani večje žrtve totalitariz-

mov, kot pa so bili Judje, Slovani, Romi in vsi narodi skupaj. Seveda naj bi bili žrtve »strašnega« Tita. O Hitlerju ali Mussoliniju kljub stotisočim žrtvam pa niti besede.

Leta 2020 smo v Zvezi združenj borcev za vrednote NOB Slovenije podprli vrnitev narodnega doma Slovincem v Trstu, ki je prišel v roke slovenske manjšine. Bili pa smo groženi nad tem, da se je predsednik Borut Pahor poklonil bazoviški fojbi. Takrat smo Pahorja pozivali, naj se tej nameri odpove, sicer se bomo mi odrekli njemu. To pomeni, da se bomo opravičili, da so nas Italijani napadli. V tržaškem občinskem svetu je bil sprejet odlok, da 12. junij postane praznik, ko so partizani zapustili Trst. Predsednik Republike Slovenije Borut Pahor pa je tržaškega župana Roberta Dipiazza nagradil s srebrnim redom za zasluge za prispevek k poglobljanju slovensko-italijanskega sodelovanja in za podporo slovenski manjšini v Italiji z vrnitvijo Narodnega doma v Trstu ter pri pripravi slovesnosti na Bazovici.

Od tod dalje je bilo Italijanom vse jasno. Pahor jim je s poklonom

■ Borut Pahor je s poklonom ob fojbi prinesel Italijanom nepričakovano darilo njihovi zgodovinski resnici, da so partizani izvedli genocid nad Italijani samo zato, ker so bili Italijani. Tako je uspelo takratnemu predsedniku Borutu Pahorju dokazati, da smo Slovenci sami sebi najbolj nevarni.

ob fojbi prinesel nepričakovano darilo njihovi zgodovinski resnici, da so partizani izvedli genocid nad Italijani samo zato, ker so bili Italijani. Tako je uspelo takratnemu predsedniku Borutu Pahorju dokazati, da smo Slovenci sami sebi najbolj nevarni. Ministrska predsednica Italijanske republike Giorgia Meloni je izjavila, »da je bil Mussolini dober politik, celo najboljši zadnjih petdesetih let, vse, kar je naredil, je naredil za Italijo«.

In kaj se je potemtakem zgodilo 25. julija 1943 na velikem svetu fašistične stranke, ko naj bi padel fašizem? Nič, le v novi preobleki se prikazuje in utrjuje svojo oblast. Koliko mu ob tem z molkom pomagajo naši politiki, pa je stvar globokega premisleka.

■ AKTUALNO Rim, Italija

»Evropa, ki si jo želimo«

ANPI je 10. in 11. maja v Rimu organiziral mednarodno konferenco »Evropa, ki si jo želimo – predlogi za demokratično, solidarno, miroljubno in protifašistično Evropsko unijo«.

Temeljni namen konference je bil osvetliti zdajšnje stanje v Evropi, Evropski uniji in svetu pred volitvami evropskih poslancev, kritično obravnavati in opozoriti na ključne izzive, ki so pred novimi evropskimi

poslanci in novimi organi EU, ter perspektive oziroma možne alternative razvoja EU in njene vloge v Evropi in svetovnem okviru. V tem okviru pa je bil že s programom dan poseben poudarek zgodovini fašizma, pojavnim oblikam neofašizma in krepitvi desnih političnih strank in gibanj ter nujnosti krepitve protifašizma in širše mednarodne platforme za upiranje desnim, nacionalističnim, rasističnim in

populističnim silam in težnjam v vzročno-posledičnem razmerju z neoliberalizmom ter za krepitev demokracije, vladavine prava in spoštovanje človekovih pravic.

Na konferenci so kot referenti sodelovali vodilni predstavniki protifašističnih in sindikalnih organizacij in drugi iz devetih držav (Italija, Nemčija, Monako, Francija, Španija, Belgija, Velika Britanija, Poljska in Slovenija), predstavniki evropskih sindikalnih central, generalni sekretar FIR in več raziskovalnih ustanov; med referenti iz Italije so bili poleg vodilnih predstavnikov ANPI (predsednik, podpredsednik in drugi) tudi ugledni novinarji in nekdanja senatorka. Skupaj je nastopilo 30 referentov.

Na povabilo predsednika ANPI Gianfranca Pagliarula sta se konference udeležila predsednik ZZB Marijan Križman in Marjan Šiftar, član Predsedstva ZZB in predsednik njegove komisije za mednarodne odnose.

V razpravi so referenti zelo konkretno obravnavali vse že v uvodu povzete namene in vidike: to so

NADALJEVANJE NA STRANI 2

Na konferenci v Rimu sta sodelovala tudi predsednika italijanske in slovenske borbenske organizacije Gianfranco Pagliarulo (levo) in Marijan Križman (desno).

■ AKTUALNO Od Balkana do Gaze

Po Srebrenici smo dejali »nikoli več«!

Predsednica Republike Slovenije Nataša Pirc Musar se je ob 29. obletnici genocida v Srebrenici 10. julija v Sarajevu udeležila konference z naslovom »Od Balkana do Gaze: kritično preučevanje genocida«, ki jo je pripravil Center za napredne študije Sarajevo (CNS). V osrednji razpravi je predsednica govorila razmerah na Bližnjem vzhodu s poudarkom na stanju v Gazi ter o zdajšnjih izzivih na Zahodnem Balkanu.

Predsednica Pirc Musar je v svojem nastopu poudarila pomen Srebrenice v okviru mednarodne zaveze »nikoli več«. Spraševala se je, kako globoko je ponotrjena ta zaveza – če sploh. Ob tem je poudarila, da ima mednarodna skup-

Predsednica Slovenije Nataša Pirc Musar na konferenci v Sarajevu

nost dolžnost ustaviti genocidno ravnanje ne samo zaradi grozovite izkušnje v Srebrenici, temveč tudi zaradi grozot, ki jih je neizpolnje-

vanje obljube 'nikoli več' povzročalo v obeh svetovnih vojnah in pozneje po svetu, denimo v Ruandi.

NADALJEVANJE NA STRANI 2

NADALJEVANJE S STRANI 1

»Evropa, ki si jo želimo«

bili oris zgodovinskega in zdajšnje- ga fašizma, neofašizma in protifašizma, in to tudi zelo konkretno v posameznih okoljih in državah; protifašizem in neoliberalizem; kritika resolucije Evropskega parlamenta o zgodovinskem spominu iz 2019. leta; porast desnega ekstremizma, sovražni govor, krepitev nacionalističnih in populističnih sil, retorika skrajne desnice, pobuda za sklad za protifašizem v Evropskem parlamentu; spodbudni odzivi zoper radikalni nacionalizem in rasizem (demonstracije zoper ADF v Nemčiji); ogroženost liberalne demokracije – »na pohodu« je liberalna demokracija – kriza demokracije v Evropi in rešitve; geopolitične, gospodarske, socialne in politične razmere v svetu in Evropi; kritika stanja v EU – nujnost učinkovitejšega preobrata: zaustavitev sedanjih neoliberalnih gibanj in jasnejše, dolgoročneje (reformne) usmeritve; nujnost obrambe delavskih pravic in nepogrešljiva, sicer izrinjana vloga in vpliv sindikatov; večplastna politika sedanje italijanske vlade: ena na evropskem parketu, druga v domačem okolju; pričakovanja v EU: protifašizem in korekten zgodovinski spomin; socialni dialog; v ospredju morajo biti resnične težave ljudi; reforma upravljanja EU – institucionalni problemi; problematična sedanja okrepljena militarizacija politike EU, še posebej njenega vodstva; vloga in delovanje EU glede vojne v Ukrajini in konflikta v Izraelu: dvojna merila, hipokrizija, odsotnost aktivnega zavzemanja za mir, prekinitve vojnih spopadov in reševanje konfliktov po diplomatski poti; migracije in podnebne spremembe ter zeleni prehod – izzivi, ki se jih ne lotevamo na pravi učinkovit način; islamofobija in solidarnost, priseljevanje in protirasizem; boj proti nenačnosti za boj proti skrajni desnici; pričakovanja od predlogov Draghija in Lette, dveh posebej pooblaščenih ekspertov Evropske komisije za razvojni preboj EU.

Predsednik Križman je, upoštevajoč pobudo predsednika ANPI, imel referat *Zgodovinski spomin in*

revizionizem. Širše je osvetlil vlogo in pomen zgodovinskega spomina, njegovo bistvo in manipulacije z njim, razloge in cilje različnih oblik zgodovinskega revizionizma, zgodovinske in ideološke okoliščine, ki so pripomogle k pozabljanju in spreminjanju temeljev, na katerih je temeljila velika medvojna protifašistična in protinacistična koalicija med drugo svetovno vojno v razvoju povojnih odnosov v Evropi oziroma mednarodni skupnosti. Obravnavo zgodovinskega spomina in revizionizma pa je tudi umestil v zdajšnji kontekst konfrontacije neofašizma in nujnosti krepiteve protifašistične platforme v mednarodnih okvirih. Opazen je bil njegov konkretni sklepni predlog, da naj bi Evropski parlament spomladi prihodnje leto sprejel ob 80. obletnici konca druge svetovne vojne oziroma oborožene zmage nad fašizmom in nacizmom poseben dokument (resolucijo, deklaracijo) o najpomembnejših dejstvih v zvezi z vojno in zmago protinacistične koalicije in pomenu antifašizma in protinacizma kot enega še vedno aktualnih temeljev odnosov v povojni Evropi in EU.

Konferenca je bila nedvomno koristen skupen prispevek k predvolilni kampanji pred evropskimi volitvami in za krepitev protifašistične platforme v Evropi in EU ter za nujnost sodelovanja na tej podlagi – aktualizirala je tako rekoč vse ključne izzive, ki so pred EU in zahtevajo mnogo bolj odločno, enotno, usklajeno delovanje za stabilen, samostojnejši in avtonomnejši razvoj in vlogo EU. Pri tem ni mogoče izključiti morebitne krepitev desnih populističnih sil v posameznih državah in njihovega povezovanja, čeprav njihove prevlade v Evropskem parlamentu vendarle ni pričakovati. Nikakor pa ne smemo podcenjevati nadaljnega naraščajočega potvarjanja zgodovine in revizionizma, rehabilitacije fašizma in različnih pojavnih oblik neofašizma.

Marjan Šiftar

NADALJEVANJE S STRANI 1

Po Srebrenici smo dejali »nikoli več«!

Nadaljevala pa je z refleksijo o vlogi mednarodnih organizacij, kot sta Društvo narodov in Organizacija združenih narodov, ter njune ustanovitve z namenom preprečevanja grozot preteklosti. »Odločitev za ustanovitev teh organizacij je bila sprejeta z zavedanjem, da se strašne napake preteklosti ne smejo ponoviti. Žal danes vidimo svet, v katerem so politiki preveč osredotočeni na lastno preživetje in interese svojih držav, tudi na račun drugih.«

Predsednica je poudarila pomen slovenskega priznanja Palestine in nujnost spoštovanja mednarodnega prava. »V Sloveniji si prizadevamo, da bi se oblikovala oblika sobivanja med Palestino in Izraelom – to mora biti doseženo s pomočjo sposobnih mednarodnih mediatorjev. Rešitev dveh držav se zdi edina prava pot naprej, Palestinci pa nikakor ne smejo biti prikrajšani za svojo lastno državo v mednarodno priznanih mejah iz leta 1967.«

Svoj nastop je sklenila s pozivom

k prizadevanjem za prepoznavanje in preprečevanje genocidnih ravnanj ter ohranitev človekovega dostojanstva za vse. »Zaščita človekovega dostojanstva je temelj vsega. Kar se dogaja v Gazi, je poraz človečnosti. Politiki morajo prenehati gledati stran in ukrepati proti genocidnemu vedenju. Če ne ukrepamo, postavljamo slab zgled za prihodnje generacije.«

Ob sodelovanju na konferenci se je predsednica republike na dvostranskem srečanju sestala tudi s katarsko državno ministrico za mednarodno sodelovanje gospo Lolwah Al-Khater. Spregovorili sta o razmerah na Bližnjem vzhodu in tudi o problematiki vračanja ugrabljenih ukrajinskih otrok v času ruske agresije v matično domovino. Slovenija je namreč članica Mednarodne koalicije za vrnitev ukrajinskih otrok, Katar pa je na tem področju doslej odigral eno vodilnih vlog.

UPRS, foto: Boštjan Podlogar, STA

■ DOGODKI Slovenske gorice

Brata Muršec zadnji žrtvi vojne v Črmljenšaku

V bližnjem gozdu pri domačiji Muršec v Črmljenšaku v Slovenskih goricah je sredi aprila 1945 zasedal okrajni odbor Osvobodilne fronte. Med zasedanjem je bil obveščen o gibanju treh podoficerjev SS na domačiji Muršec. Sledil je napad in v kratkem boju so aktivisti in borci enega Nemca ujeli, drugi je bil ubit, tretjemu pa je uspelo pobegniti.

Nemci so kmalu pripeljali večje število vojakov in takoj odpeljali gospodarja Alojza Muršca, ženo Marijo, hčer Marijo in Terezijo Fras, poleg njih pa še sosede Jožefa Krajnca, Antona Novaka, Franca Toplaka, Martina Majeriča in Stanka Majeriča. Naslednji dan so se Nemci vrnili in izropali domačijo ter zažgali hišo in gospodarsko poslopje. Čez dva dneva so večino zaprtih izpustili, gospodar-

Spomenik bratoma Muršec

ja Alojza Muršca iz Črmljenšaka in brata Janeza Muršca pa so 17. aprila 1945 obesili blizu trnovske

šole. Na Trnovskem vrhu imata spomenik.

M. T., foto: Zmago Šalamun

■ Čestitka predsednika ZZB NOB Slovenije

4. julij – dan borca

Na ta dan se spominjamo težkih časov, ko so se partizani in partizanke s pogumom in vztrajnostjo z vstajo uprli močno oboroženim okupatorskim silam. V herojskih bojih je padlo mnogo žrtev, borci pa so premagovali najtežje bitke in izšli kot osvoboditelji, zmagovalci in nosilci idej novega družbenega reda.

Na teh temeljih smo stali in obstali. Boj pa kljub temu še ni končan. Priča smo novim pojavnim oblikam neofašizma in neonacizma. Zato se naš boj, sicer na nekoliko drugačen način in v spremenjeni obliki, nadaljuje na vseh ravneh družbenega in socialnega življenja. Še naprej moramo biti aktivni borci za družbeno

pravičnost in socialno enakopravnost. To je naša dolžnost.

Čestitke vsem borkam, borcem in aktivistom ter državljanom in državljanom Republike Slovenije ob našem prazniku – dnevu borca!

Marijan Križman, predsednik ZZB NOB Slovenije

■ SPOROČILA MORS

Sprejem za predstavnike nevladnih organizacij

Obrambni minister Marjan Šarec in državni sekretar na obrambnem ministrstvu Rudi Medved sta se 13. maja srečala s predstavniki nevladnih organizacij, ki delujejo na področju vojnih invalidov in žrtev voj-

na javnem razpisu na področju vojnih invalidov in žrtev vojnega nasilja. Po pogodbah, ki jih je ministrstvo sklenilo z nevladnimi organizacijami, bo Zveza društev vojnih invalidov Slovenije prejela 58.400

nega nasilja. Ministrstvo je z omejenimi nevladnimi organizacijami sklenilo pogodbe za sofinanciranje programov v letu 2024.

Minister Šarec je na srečanju poudaril pomen dobrega sodelovanja s temi organizacijami in tudi domoljubja, še zlasti letos, ko je leto posvečeno slovenskemu domoljubju, vojaku, pesniku in slikarju generalu Rudolfu Maistru. Ministrstvo v sodelovanju z nevladnimi organizacijami dopolnjuje in podpira varstvo upravičenih vojnih invalidov in žrtev vojnega nasilja. Letos pa so že drugo leto zapored povečali sredstva

evrov, Društvu izgnancev Slovenije 1941–1945 bo namenjenih 52.400 evro, Zvezi društev civilnih invalidov vojn Slovenije skoraj 52 tisoč evrov, ZZB NOB Slovenije – Koordinacijski odbor žrtev vojnega nasilja bo za sofinanciranje programov dobil 42.000 evrov, Zveza vojnih invalidov Narodnoosvobodilne vojske 29.700 evrov, Združenje vojnih invalidov in svojcev padlih 1991 27.000 evrov, Zveza koroških partizanov in prijateljev protifašistične gata odpora pa 24.000 evrov.

S. B.

Naprej, zastava Slave!

*Naprej, zastava Slave!
Na boj, junaška kri!
Za blagor očetnjave
naj puška govori!*

*Z orožjem in desnico
nesimo vragu grom,
zapisat v kri pravico,
Ki terja jo naš dom!*

*Draga mati je prosila,
roke okol' vrata vila,
plakala je moja mila:
»Tu ostani, ljubi moj!«*

*Zbogom mati, ljuba zdrava!
Mati mi je očetnjava,
ljuba moja čast in slava –
hajdmo, hajdmo zanjo v boji!*

Simon Jenko
(Slovensko pesništvo upora,
partizanske, str. 631)

■ DOGODKI Kumrovec

Dan mladosti in veselja

Zveza društev »Josip Broz - Tito« in SABA Hrvaške sta 25. maja ob podpori in sodelovanju z občino Kumrovec in Krapinsko-zagorsko županijo pripravila že tradicionalno prireditev *Dan mladosti in veselja* v Kumrovcu.

Tudi letošnja prireditev je bila množično druženje mladih in starejših iz številnih krajev nekdanje skupne jugoslovanske države. Po ocenah organizatorjev je bilo navzočih okrog 10.000 obiskovalcev. Opazno množična je bila udeležba obiskovalcev iz Slovenije. Prisotne so bile številne organizirane skupine članov združenj ZZB in drugih. Osrednjega uradnega dogodka – proslave na običajnem prireditvenem prostoru pred rojstno hišo Josipa Broza - Tita – so se poleg predstavnikov občine Kumrovec, Krapinsko-zagorske županije udeležili tudi predstavniki borčevskih in protifašističnih organizacij iz Bosne in Hercegovine, Črne gore in Zveze koroških partizanov, veleposlanica Bosne in Hercegovine na Hrvaškem ter delegacija ZZB Slovenije, ki sta jo vodila predsednik ZZB NOB Slovenije Marijan Križman in član predsedstva Marjan Šiftar. Častni gost prireditve je bil dvakratni predsednik Republike Hrvaške Stipe Mesić.

V dveurnem programu se je zvrstilo šest govornikov (župan občine Kumrovec, predstavnik Krapinsko-zagorske županije, Stipe Mesić, predsednik SABA Franjo Habulin, predsednik Zveze društev Josip Broz - Tito Jovan Vejnovič in Marijan Križman). V kulturnem programu je nastopilo več folklornih skupin iz Zagorja, pevska skupina Lira iz Zagreba, sopranistka Barbara Othman ter glasbeni virtuoz Marjan Krajna in Marjetka Popovski s svojo spremljajočo pevsko skupino Cvet v laseh. Bila je edina nehrvaška skupina in je ob svojem

dvakratnem nastopu in izbranim programu požela naklonjen močan odziv poslušalcev!

Ob poudarjanju, da je Kumrovec najbolj znana vas na svetu, saj ga je lani obiskalo 160.000 ljudi, zgodovinske vloge in pomena Josipa Broza - Tita za narode in narodnosti Jugoslavije in v povojnem med-

narodnem okolju in pomena ohranjanja spomina nanj in njegovih zaslug so govorniki posebno pozornost namenili kritiki potvarjanja medvojnega in povojnega zgodovine, revizionizma in obujanju neofašizma na Hrvaškem in tudi v drugih okoljih, nujnosti dejavnega upiranja vsakršnim njegovim pojavom ter zgodovinskemu revizionizmu, potrebi po popularizaciji dneva mladosti in dejavnemu širjenju vrednot narodnoosvobodilnega boja predvsem med mladimi. V tem okviru je s kritičnostjo, tudi do sedanjega dogajanja dogajanjih, še posebej izstopal predsednik Mesić. Predsednik Zveze društev Josip Broz - Tito pa je v svojem malo daljšem analitično poglobljenem in kritičnem govoru širše zajel medvojno in povojno dogajanje do današnjih dni na Hrvaškem in v svetu.

V skladu z dogovorom borčevskih in protifašističnih organizacij iz držav nekdanje skupne

države je imel pozdravni nagovor predsednik ZZB Slovenije Marijan Križman. Še posebej je ob poudarkih o vlogi in pomenu skupnega narodnoosvobodilnega boja in Josipa Broza - Tita, pomena ohranjanja vrednot NOB, pojavih neofašizma spomnil na pobudo v Italiji za odvzem odlikovanja Josipu Brozu

- Titu in na njeno prepričitev v italijanskem parlamentu, zahvaljujoč slovenskim zgodovinarjem in slovenski senatorki Rojčevi. Tudi ta informacija je bila deležna posebnega odobravanja prisotnih. Enako je bila sprejeta njegova pobuda (o kateri je bil govor oziroma je bila podprta tudi na srečanju delegacij borčevskih organizacij ob letošnji proslavi 17. maja na Poljani), da bi ob vseh drugih slovesnostih ob 80. obletnici konca druge svetovne vojne prihodnje leto v posameznih okoljih pripravili po eno skupno prireditev in z njo potrdili enotnost v narodnoosvobodilnem boju in pri ohranjanju vrednot tega boja ter skupnem protifašističnem delovanju danes.

Ob plapolanju zastav in drugih simbolov protifašizma in spominskih obeležij Titu se je druženje ljudi nadaljevalo tudi popoldne.

Marjan Šiftar

■ DOGODKI 70. obletnica postavitve spomenika

V Orleku poklon žrtvam in padlim v NOB

Spomenik padlim v NOV in žrtvam fašističnega terorja v kraški vasi Orlek (krajevna skupnost Sežana) je prečudovit kapnik stalagmit iz bližnje Krnelove jame blizu meje z Italijo. Spomenik so domačini z udarniškim delom postavili v vasi in ga odkrili 11. julija 1954. Tako kot ob odkritju je bila tudi letos prireditev dobro obiskana. Prišli so številni domačini, člani različnih primorskih združenj borcev ter pripadniki vseh veteranskih in domoljubnih organizacij. Na prizorišče so prišli praporščaki pod vodstvom veterana vojne za Slovenijo Bruna Kocjana, delegacije pa so pred lepo urejen spomenik položile vence.

Med navzočimi so bili tudi poslanka Državnega zbora Andreja Živic, ki je v spremstvu domačina, dolgoletnega jamarja in glavnega

kako razdeliti obe coni Svobodnega tržaškega ozemlja. »Odkritje spomenika je bilo množično obiskano, čeprav so se odnosi med državama zaostrovali. Orlečani so na odkritje povabili pihalno godbo iz Trebč, vendar so državne oblasti sicer dovolile prihod godbenikov iz Italije, a brez glasbil. Domačini so se znašli. Povabili so še pihalno godbo iz Prvačine in Trebenci so zaigrali na njihova glasbila. Spomenik je čuvala častna straža. Narodna zavest je bila med ljudmi zelo visoka. Bridki trenutki vojne pa so še danes med domačini zelo živi,« je poudarila dr. Jelušičeva.

Orlečani so bili zelo veliki domoljubi. Med vojno je v različnih partizanskih enotah sodelovalo 24 domačinov, dva sta padla. Mirko Stojkovič - Mihotov je padel kot bo-

organizatorja tokratnega dogodka Ludvika Husuja, položila venec, pa sežanski častni občan Srečko Rože, dr. Stanislav Renčelj, ki bo konec avgusta slavnostno razglašen za častnega občana, in predsednik sežanske borčevske organizacije Bojan Pahor.

Številne zbrane sta pozdravila podžupanja sežanske občine Vanja Jelen in predsednik sežanske krajevne skupnosti Miran Rožman. Skupaj so počastili spomin na vaščane, ki so za našo svobodo dali največ – svoje življenje. Slavnostna govornica, podpredsednica ZB za vrednote NOB Slovenije dr. Ljubica Jelušič, je podrobneje orisala zgodovino spomenika v Orleku, s katerim so povezane številne zanimive zgodbe. Razveselila se je, da so Orlečani, še posebej številni mladi, sodelovali pri pripravi tokratne prireditve. Domačini so pred več kot 70 leti z udarniškim delom izvlekli stalagmit iz Krnelove jame. Iz slik, ki jih je na razstavo postavil Ludvik Husu, je razbrati, da so ga skrbno ovili s slamo in počasi potegnili iz jame. Za njegovo postavitve so žrtvovali enega izmed kalov za napajanje živine. Odkrili so ga v zelo nevarnem času, ko so potekala mednarodna pogajanja o tem,

rec IX. korpusa. Jožef Husu - Majden pa kot borec 3. prekomorske brigade pri osvobajanju Mostarja. Na spomeniku so zapisana še imena petih žrtev fašističnega terorja. V času, ko so domačini postavljali spomenik v Orleku, je tu že delovala stražnica, poimenovana po narodni heroini Mihaeli Škapin - Drini. Na zadnji straži pri Orleku je februarja 1943 v bližini takrat znane kurirske poti padel partizan Ivan Rozman - Levč, komandant Kraškega bataljona.

Po 70 letih so letos na prireditvi spet zaigrali člani Godbenege družstva Viktor Parma iz Trebč, tokrat pod taktirko Davida Kralja. V kulturnem programu so se jim pridružili še člani Mešanega pevskega zbora Slavec Boršt Ricmanje in Ženskega pevskega zbora Dotik iz Hrpelj (oba zbora vodi dirigent Danijel Grbec), harmonikarji Kulturnega društva 4 Bellows 4 Tales iz Hrpelj pod vodstvom Maurizia Marchesicha in recitator Igor Rojc. Prireditev, ki jo je povezovala Olga Husu, so sklenili s primorsko himno Vstajenje Primorske, Drago Mali pa je izpustil golobe kot simbole miru in spomin na padle žrtve narodnoosvobodilnega boja.

Olga Knez

■ DOGODKI Otok Ventotene

Predstavitev knjige o požigu tržaškega kulturnega doma

Slovensko veleposlaništvo v Italiji se je 20. obletnice članstva Slovenije v Evropski uniji spomnilo s pobudo z velikim simbolnim nabojem. Na otoku Ventotene, kjer so pred in med drugo vojno prisilno prebivali tudi slovenski protifašisti, je veleposlaništvo predstavilo knjigo tržaških zgodovinarjev Gorazda Bajca in Boruta Klabjana o požigu tržaškega Narodnega doma. Prireditev v občinski knjižnici, katere pokrovitelj je bila domača občinska uprava, je bila priložnost ne le za obuditev tragičnega tržaškega dogodka iz leta 1920, ampak tudi za soočenje pogledov o rojstvu fašizma ter o naporih za ohranitev zgodovinskega spomina na tisto žalostno obdobje.

»Danes se veliko ukvarjamo s politično korektnostjo, s kolegom Klabjanom pa se kot zgodovinarja raje posvečava zgodovinski korektnosti, ki ničesar ne zamlčuje,« je na predstavitvi poudaril Bajc. Zelo je počaščen, da se je slovensko diplomatsko predstavništvo odločilo za njuno knjigo o Narodnem domu,

Gorazd Bajc, Tina Kokalj in Borut Klabjan na Ventoteneju (od leve proti desni)

in to ne kjerkoli, ampak na Ventoteneju, kjer se je rodil znameniti manifest Altiera Spinellija in tovarišev za združeno Evropo.

Predstavitev je uvedel podžupan Giuseppe Pepe, ki je orisal, kako na Ventoteneju skrbijo za spomin na konfiniranje, in povedal, da je občina takoj z veseljem sprejela pred-

log slovenskega veleposlaništva za knjigo o Narodnem domu. Pooblaščenica ministrice Tina Kokalj, ki skrbi za kulturna dogajanja ambasade, je pojasnila, da so hoteli s to pobudo počastiti obletnico vstopa Slovenije in EU in tudi dan Evrope.

Sandor Tence, Primorski dnevnik

■ DOGODKI Dobje pri Poljanah

Obnovljena spomenika

»Več let že urejam in obnavljam spominska obeležja, posvečena narodnoosvobodilnemu boju na Tolminskem. Vse to počnem prostovoljno, saj mi ni vseeno, da tako žalostno propadajo. Predvsem so potrebni obnove napisi na spominskih obeležjih, ki so po dolgih letih že zbledeli ali so postali nevidni,« je povedal Vojko Hobič iz Kobarida, tudi predsednik tamkajšnje borcevske organizacije.

Pred kratkim je na povabilo predsednice KO ZB Poljane nad Škofjo Loko Nives Lunder obnovil dve spominski obeležji, posvečeni dogodkom iz NOB v Dobju pri Poljanah. Postavljeni sta pod in nad cesto, ki pelje iz Škofje Loke v Žiri. Zaradi bližine ceste sta bili zaradi smoga in avtomobilskih izpuhov umazani, črke pa so zbledele. »Najprej je bilo treba obeležji oprati s posebno tekočino, ki je umazanijo omeščala, zatem pa sem jo lahko z močnim vodnim curkom odstranil. Ko se je vse osušilo, sem obnovil črke in

na spomeniku pod gozdom tudi obrusil zvezdo iz marmorja,« je pripovedoval Vojko.

In komu v čast sta bili obeležji v Dobju postavljeni? Prvo, ki stoji na robu gozda nad cesto, je posvečeno 29 partizanom, ki so v letih 1941–1945 padli v srednjem in spodnjem delu Poljanske doline. Na ta kraj so bili preneseni po vojni. Enajst od njih je znanih, med njimi sta tudi brata Stane Starc - Fazan in Bogomir Starc - Karamazov. Prvi je bil komandant Gorenjskega odreda in namestnik komandanta 3. alpske operativne cone. Obkoljen in ranjen v zemljanki si je januarja 1943 vzel življenje. Drugi, Bogomir, je bil borec 2. bataljona 1. grupe odredov in obveščevalec, ki je avgusta 1942 padel v nemški ofenzivi kot borec Poljanske čete. V skupnem grobu počiva tudi Brajda Arrigo - Karando, borec Brigade Antonia Gramscija, ustreljen je bil tik pred osvoboditvijo v Malenskem Vrhu.

Drugo obeležje pod cesto je posvečeno padlim v zavetišču – zem-

ljanki nad Srednjo vasjo. V njej je bila poleti leta 1942 bolnišnica 2. bataljona 1. grupe odredov za lažje ranjence, od jeseni pa tudi ciklostilna tehnika in tehnika Pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko. Januarja 1943, ko se je v njej zadrževala skupina partizanov, jih je po izdaji obkolila in napadla nemška policijska enota. V brezizhodnem položaju so si huje ranjeni sami vzeli življenje, med njimi prvoborec Franc Ravbar - Vitez, ki je sodeloval pri ustanovitvi Rašiške čete. Bil je komandant varnostnoobveščevalne službe, postal pa je tudi član glavnega poveljstva slovenske partizanske vojske. Maja 1942 je bil interniran v Gonars, avgusta istega leta je od tam pobegnil in decembra 1942 je bil skupaj z Borisom Kidričem napoten v Poljansko dolino, kjer je bil imenovan za političnega komisarja 3. operativne cone. Leta 1951 je bil razglašen za narodnega heroja.

Omeniti velja še Gregorja Rupnika - Grohčeta, ki je bil takrat star 16

Vojko med obnavljanjem spomenika v Dobju

let. Kot vstajnik je odšel v partizane k Poljanski četi in je sodeloval v dražgoški bitki. Jeseni 1942 je postal kurir v tehniki Pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko. Pokopan je na pokopališču v Poljanah skupaj z mamo aktivistko in partizanko Rozalijo Rupnik.

Kot mlad pionirček sem vsako leto nastopal kot recitator pred spomenikom, kjer je pokopanih 29 partizanov. Na to moje otroštvo me vežejo lepi spomini in z veseljem in ponosom sem obnovil ti dve

spominski obeležji. V Kobarid sem namreč prišel prav iz tega dela Gorenjske,« je še dodal Vojko, ki tudi v teh poletnih mesecih ne drži križem rok.

Ob koncu najinega pogovora je še povedal, da je pri obnovi naletel na nemogoč prizor: nekdo je prav pred obeležjem postavil ogrodje za oglaševanje. »Ne da me je zmotilo. Bil sem ogorčen. Upam, da bodo pristojni ukrepali in to 'svinjarijo' odstranili!«

S. B.

■ DOGODKI Kočevska Reka, Taborska stena

Poklon padlim borcem

V soboto, 6. julija, smo se člani ZB za vrednote NOB Kočevje ob prisotnosti čete Slovenske vojske, praporščakov in državnega sekretarja na ministrstvu za kohezijo in razvoj mag. Marka Koprivca najprej ustavili v Kočevski Reki, kjer smo se pri spomeniku ob cerkvi s polaganjem cvetja, prižiganjem sveč ob zvokih Kočevske godbe poklonili 60 borcem narodnoosvobodilnega boja, ki so padli v okolici Kočevske Reke.

Pot smo nadaljevali do Taborske stene, kjer je množica obiskovalcev spet počastila spomin na sedem padlih partizanov in kurirčka Vinka in Jakca. Vročino poletnega dne je blažil lahen vetrič, ki je božal okoliške snežniške gozdove. Šelestenje listja in bogat kulturni program ob navzočnosti čete Slovenske vojske, praporščakov in gasilcev so nas za skoraj dve uri prestavili v čas, ko se je v Taborski steni dogajala tragedija, ki je ne bomo pozabili.

Celoten program je z recitacijami in resničnimi zgodbami iz svoje doline odlično povezovala Cvetka Vesel. Predsednik OO ZB Osilnica Stanko Janež je pozdravil navzoče in mag. Koprivca, županjo Osilnice Alenko Kovač, poslanca Predraga Bakoviča, svetnika občine Kočevje Jožeta Kureta, predsednika ZB Kočevje Dušana Zamido, podžupana občine Kočevje Andreja Mladenovića in častnega člana ZB Kočevje Jožeta Oberstarja. V nadaljevanju nas je županja Osilnice

Prireditve pri Taborski steni

Alenka Kovač spomnila na grozote vojne, ki so jih nad našimi ljudmi izvajali sovražniki. Oba govornika sta poudarila vzpon vse večjega števila desnih strank tako po svetu kot doma. Vrednot, za katere so se borili naši predniki, nimajo v svojih srcih, zato je bojazen, da se vojne lahko razširijo tudi na naša tla, še kako stvarna.

Mag. Koprivc kot osrednji govornik je povedal, da mu je v čast, da nas kot vnuk partizana lahko nagovori na tej tradicionalni spominski slovesnosti na območju, ki je še kako pomembno za slovensko zgodovino. S seboj je prinesel tudi kamenček, ki ga je položil na piramido v spomin na Vinka in Jakca. Poudaril je, da je na nas, ponosnih dedičih narodnoosvobodilnega boja, da storimo vse, da nobena še tako pritajena in leporečna retorika s plehko menjavo volčje dlake za ovčjo ali poskusi reinterpretacije zgodovine ne razvrednoti pomena dogodkov narodnoosvobodilnega

boja. Žal več kot 80 let po koncu druge svetovne vojne svet še vedno ni dojel, kako krhka sta mir in blaginja ter kako hitro lahko zagorijo nova gorišča in za njimi ostajajo samo pogorišča, bolečina in osiromašenje. Vojne na območju nekdanje skupne države v 90. letih prejšnjega stoletja, vojna v Ukrajini in brutalni napadi med Izraelci in Palestinci nam znova dokazujejo, da mir ni samoumeven. Za mir si moramo prizadevati vsi!

Poudaril je še eno resnico, in sicer da se slovenska desnica nikoli ne pokloni vsem žrtvam vojnega nasilja. Ne pokloni se žrtvam nacifašizma in domačih izdajalcev. Oporekajo prazniku upora, hodijo samo na obeležja in grobove domobrancev. To so odkriti in ponosni nasledniki kolaboracije in nacifašizma, čemur ni mesta v sodobni družbi, in poskrbeti moramo, da dediči fašizma, politike sovraštva in manipuliranja ne bodo nikoli več vodili te države!

V kulturnem programu so sodelovale pevke skupine Polanski odmev, Kočevska godba in mladi harmonikar Erik Bauer. Po koncu slovesnosti smo odšli k piramidi, postavljeni v spomin na Vinka in Jakca, otroka, ki so ju italijanski vojaki usmrtili pred vhodom v jamo v Taborski steni in kjer sta tudi pokopana.

Zlatica Arko

■ DOGODKI Bovec

Spominski pohod na planino Golobar

Letošnja spominska slovesnost je 27. aprila na planino Golobar privabila kar 45 pohodnikov. V precej težkih razmerah sta pohodnike po zasneženih stezah nadzorovala člana GRS Bovec in policist gorske enote. Tako so se uspešno povzpeli na planino, kjer je bilo 30 centimetrov novega snega. Med pohodniki so bili stalni člani, pevci MPZ Golobar, ki so dali pravi pridih prireditvi, ko je iz njihovih grl zadonela partizanska pesem. Program je povezoval in vodil Mitja Cuder, predsednik Kulturno-umetniškega društva Golobar, v katerem je kot sekcija tudi pevski zbor.

Predsednik, ki je tudi koordinator krajevnih organizacij Zveze borcev v občini Bovec, je z uvodnim nagovorom pozdravil vse pohodnike, ki so se z vztrajnostjo povzpeli na planino, kjer je pred 81 leti padlo 42 partizanov. Bili so mladi fantje in dekleta, ki so v velikonočnem času, prav 26. aprila 1943, padli za svobodo, medtem ko se je v tistih dneh ustanavljala Gradnikova brigada. Padle junake so fašisti z mulami zverinsko odvekli v dobri dve uri oddaljeno dolino.

Spominskega pohoda sta se udeležila tudi bovški župan Valter Mlekuž in predsednik Združenja borcev NOB – občin Bovec, Kobarid in Tolmin, Rok Uršič. Slavnostni govornik je bil letos predsednik zbora Matjaž Černuta. Njegov poudarek je bil na zgodovini bojev med narodnoosvobodilnim bojem in hkrati dogajanju ob samem ustanavljanju Gradnikove brigade, ki je plačala krvni davek, še preden je bila dobra oblikovana.

Za spomenik, ki je pritrjen na skalo ob robu te planine, skrbi Lovsko društvo Čezsoča. Njegovi člani vsako leto tudi uredijo dostopne poti, za kar se jim zahvaljujemo. Vsekakor pa je njihova vsakoletna skrb tudi ureditev spomenika ter ne nazadnje častna položitev venca, za katerega sami poskrbijo. Letos so pohodnike ogreli tudi s toplim čajem, kar je bilo za vsakogar več kot dobrodošlica na tej planini. Spominski pohod se vsa leta izvaja na pobudo Kulturno-umetniškega društva Golobar, Združenja ZB za ohranitev vrednot NOB in Lovskega društva Čezsoča.

Mitja Cuder

■ DOGODKI Sela na Krasu

»V ognju se je rodila svoboda«

Sela na Krasu so strnjena vasica na robu kraške planote s čudovitim razgledom na Tržaški zaliv. V zgodovini vasi je 31. maj zapisan z velikimi črkami, kajti prav na ta dan leta 1944 so nemški okupatorji požgali vas in pregnali devet talcev. Ta dan je za domačine dan obujanja spominov na njihove prednike in

zgodovino. Tako smo tudi letos prirediteli spominsko slovesnost ob 80. obletnici požiga vasi in se spomnili na žrtve takratnih dogodkov. Proslava se je začela s prihodom praporščakov. Domačine in goste sta pozdravila župan občine Miren - Kostanjevica Mavricij Humar in predsednik krajevne skupnosti Sela

na Krasu Matej Ferfolja. Slavnostna govornica prireditve je bila Primorka, univerzitetna profesorica, političarka, nekdanja obrambna ministrica, podpredsednica ZZB NOB Slovenije, dr. Ljubica Jelušič.

Za bogat kulturni program pa so poskrbeli komenski pihalni orkester, moški pevski zbor iz zamejstva

Fantje izpod Grmade, domači pevski zbor Zarja, učenci Podružnične osnovne šole Kostanjevica na Krasu, recitatorka Lejla Kolman Batagelj ter otroci domačega Turističnega društva Dren. Piko na i pa je na koncu s svojimi ritmi dodal še Duo Felicijan.

Vse skupaj pa je v eno celoto povežala Polona Pahor. Nastopajoči in povabljeni so se po koncu slovesnosti lahko okrepčali in posladkali

z dobrotami, ki so jih pripravile pridne roke domačih gospodinj.

Slovesnost je bila pripravljena skupaj z občino Miren - Kostanjevica, krajevno skupnostjo Sela na Krasu, Krajevno organizacijo ZB NOB Sela na Krasu ter Turističnim društvom Dren v sodelovanju z Združenjem borcev za vrednote NOB Nova Gorica.

Martin Švagelj

Nova razkritja o britanskem kolonializmu (1)

Lilijana Burcar

Uredniški uvod

Konec junija je izšla revija za zgodovino, antropologijo in književnost Borec (2024, št. 823–825), v kateri je tudi prispevek prof. dr. Lilijane Burcar »Knjiga o džungli ali kaj moramo vedeti o britanskem imperializmu«. V svoji celostni kritični obravnavi »tipičnega kolonialnega besedila 19. stoletja, namenjenega književni socializaciji mladega bralstva«, avtorica ob opori na novejšo zanesljive vire razkriva brutalnosti britanske okupacije in izkoriščanja Indijske podceline, ki jih je pomagala utemeljevati in v množični zavesti upravičevati tudi priljubljena Knjiga o džungli.

V tem Kiplingovem delu je »Indija s svojim prebivalstvom predstavljena kot kaotična in neukročena narava, kot džungla s prvinskimi in krutimi zakoni, tisočletja odmaknjena in večno zamrznjena na zunaj modernega časa in napredka. /.../ Kolonizacija naj bi podjarmljenim in izkoriščanim prinesla blaginjo, čeprav jih sistematično razlašča in jim jemlje vire preživetja ter jih peha v sistemsko revščino. Prinesla naj bi kulturni napredek, saj naj bi kolonizirane popeljala iz teme in postavila v stik z domnevno razsvetljensko Evropo belcev. Ta naj bi bila edina nosilka znanstvenega in tehnološkega znanja, kateremu naj sledi preostali, domnevno manj razviti svet.« Tež predstavi z vidika evropskega kolonizatorja avtorica odločno nasprotuje in poudarja, da »Indija pred prihodom Britancev ni bila džungla, ampak visoko razvita civilizacija. Načrtno in sistematično jo je uničila britanska kolonizacija«, ki je trajala dve stoletji (1757–1947).

Večini bralstva Svobodne besede resnično zgodovinsko dogajanje na Indijski podcelini ni znano ali pa je skrčeno le na miroljubno Gandhijevo uporništvu. Po dogovoru z avto-

rico (in s potrditvijo vodje Založbe Sophia) zato v nadaljevanju objavljamo nekaj odlomkov (z uredniškimi podnaslovi) iz njenega razkrivanja vsestranskega izkoriščevalskega kolonizatorskega delovanja imperialističnih britanskih oblastnikov. Uredništvo prosi za razumevanje, ker zaradi omejenega prostora v tu objavljenih odlomkih niso navedene reference, ki jih vsebuje izvirni prispevek Lilijane Burcar.

O predkolonialni Indiji

Pred britansko okupacijo je bila Indija v srednjem veku popek sveta. Bila je intelektualna, gospodarska in tehnološka velesila. Imela je eno najstarejših in najuglednejših univerz na svetu (Nalanda) s kar 9000 študenti z vseh koncev sveta (iz Japonske, Koreje, Kitajske, Tibeta, Perzije in Turčije) in 2000 učitelji. Njena bogata knjižnica se je lahko primerjala s tisto v Aleksandriji. Ne preseneča, da je Indija dala svetu številne filozofe, znanstvenike, pesnike, kar dve religiji (budizem in hinduizem) in med drugim postavila temelje današnjega numeričnega sistema. Zaradi svojega tehnološkega znanja je ta dežela do prihoda Britancev igrala osrednjo vlogo na svetovnem trgovskem in industrijskem zemljevidu. Bila je denimo osrednja izdelovalka in izvoznica kakovostnega jekla, temelje te obrti je postavila že v šestem stoletju.

Enako pomembni sta bili njena ladjedelniška industrija in trgovska mornarica, saj je samo provinca Bengal imela najmanj 4000 ladij, od katerih je vsaka imela tonažo od 400 do 500 ton. Evropsko ladjedelništvo se s tem ni moglo kosati. Indijo je odlikovala tehnološko visoko razvita tekstilna industrija. Njen paradni izvozni izdelek je bilo blago iz bombaža, svile, lanu in volne in je bilo iskano po vsej Evropi, na Bližnjem vzhodu, v severni Afriki in Aziji. V teh okoliščinah je bruto domači proizvod Indijske podceline na začetku 18. stoletja dosegal 27 odstotkov celotnega svetovnega bruto dohodka in je presegal skupni BDP celotne Evrope.

Britanska kolonizacija, katere cilj je bilo podjarmljenje in izkoriščanje Indije za koristi ozkega sloja evropske elite, je to sliko postavi-

la na glavo. Ko se je Britanija leta 1947 umaknila iz Indije, je za seboj pustila opustošeno in izstradano deželo. Njen bruto dohodek je znašal le še tri odstotke svetovnega, povprečna življenjska starost je bila 27 let in stopnja pismenosti, ki jo je dopustila britanska kolonialna vladavina, le 16 odstotkov. Britanska kolonialna nadvlada je devetdeset odstotkov ljudi pahnila pod prag revščine, kar je bila posledica načrtno izkoriščevalne in uničevalne politike.

Nekaj primerov uničevanja indijske industrije in kmetijstva

Britanska podreditev Indijske podceline je temeljila na načrtni razgradnji in uničenju njene razvejene industrije. Cilj je bil, kot se je leta 1840 pred britanskim parlamentom pohvalil eden od angleških politikov, Indijo degradirati in jo »iz industrijske dežele pretvoriti v deželo izvoznico nepredelanih surovin«, s katerimi naj se okoristi britanska industrija. To izkoriščanje je tudi poganjalo angleško industrijsko revolucijo. Indijo je britanski kolonizator prekrojil v posebno obliko agrarne dežele, ki s svojimi doma pridelanimi poljščinami in naravnimi viri ni več oskrbovala lastnega trga in prehranjevala same sebe. Pretvoril jo je v agrarno deželo, ki je z izvozom riža, žita, čaja, dišav in drugih pridelkov hranila zahodno prebivalstvo, medtem ko je z juto, bombažem, svilo, premogom, železno in drugimi rudami oskrbovala zahodno industrijo, ki je rasla in se širila. Sama oziroma večina njenega prebivalstva pa je ostajala odrezana od vseh teh osnovnih surovin in pridelkov, potrebnih za preživetje, in prepuščena stagnaciji, revščini in lakoti. Tako so se na račun tega sistematičnega prečrpavanja vsi dobički stekali izključno na Zahod, kajti seveda so tudi nad trgovino s surovinami in njihovo ekstrakcijo lastniško bedeli kolonizatorji. Tako je bil krog izkoriščanja sklenjen. (nadaljevanje v prihodnji številki)

Izbor in povezovalne podnaslove pripravila Maca Jogan

Jože Pogljajen

Volitve in fige v žepu

Poleti leta 2000 je državni zbor v 80. člen ustave dodal stavek, da so volivci tisti, ki imajo odločilen vpliv na to, kdo bo sedel v parlamentu. Od takrat se je zamenjalo že devet vlad, a poslance še kar izbiramo po volilnem zakonu iz leta 1992. Ta (posredno) določa, da imajo največji vpliv na razdelitev poslanskih mandatov – stranke. Volivci v 88 volilnih okrajih namreč lahko obkrožimo le kandidata »naše« stranke, ki nam ga v okraj dodelijo strankarski volilni štabi. Ker volilni štabi strank vedo, kateri so tisti volilni okraji z največ njihovimi volivci, izbrance, ki jih bi oni radi videli v parlamentu, postavijo v te okraje, da so zanesljivo izvoljeni. To je tako, kot če bi na listo v »našem« okraju postavili opico, bi ta bila izvoljena, je stanje, da so stranke same sebi dodelile odločilno vlogo pri tem, kdo bo sedel v parlamentu, sarkastično komentiral eden od dolgoletnih nekdanjih poslancev SDS.

Ob sprejemanju volilnega zakona leta 1992 so strankarski veljaki sicer zatrjevali, da gre za volilni zakon za enkratno uporabo in da ga bodo po volitvah na podlagi izkušenj popravili. Do danes se to seveda ni zgodilo, ker bi žagal jevo, na kateri sedijo. Bilo je sicer nekaj poskusov, da bi povečali vpliv volivcev na izvolitev poslancev, a so pri vseh stranke držale fige v žepu. Ko je bilo namreč treba glasovati, je vedno zmanjkalo nekaj glasov za potrebno dvetretjinsko večino. Nazadnje se je to zgodilo decembra leta 2020. Predlog za ukinitvev okrajev in uvedbo novosti, da bi volivec lahko v volilni enoti s prednostnim glasom izbral med enajstimi kandidati stranke, so podprle stranke, ki so skupaj imele 60 poslancev. Toda ko so glasovali, je le 55 poslancev pritisnilo tipko ZA. Poslanci Desusa so se namreč vzdržali oziroma glasovali proti, dva poslanca SD pa na to zasedanje zbora sploh nista prišla. Očitno je bilo, da so se stranke odločile ohraniti status quo, to je, da bodo »predstavnik ljudstva v državnem zboru« še naprej določale same po maksimi staroste krščanskih demokratov Ivana Omana: da ni važno, kaj poslanec ali minister zna, važno je, da je naš ...

A karavana »odločilnega vpliva volivcev« gre dalje. Na nedavnem referendumu je kar 71 odstotkov volivcev podprlo uvedbo prednostnega glasu na državnozbornih volitvah. Zdajšnja vladna koalicija šteje le 52 poslancev, zato premier Golob računa na glasove osmih poslancev NSi. A ti so zagotovljeni pogojno. Zahtevajo namreč, da se

število volilnih enot, v katerih bi vsaka stranka nastopila s po enajstimi kandidati za poslance, z osmih zviša na 18, v njih bi za vsako stranko nastopilo po pet kandidatov. To bi po njihovem prepričanju povečalo vpliv podeželja na sestavo parlamenta, kajti če bi ostali pri osmih enotah, bi se s prednostnim glasom že tako prevelika centralizacija še povečala. V zgolj osmih volilnih enotah bi bili namreč izvoljeni pretežno poslanci iz mest, ker so bolj znani in popularni, v 18 volilnih enotah pa naj bi se to razmerje nekako izenačilo, zatrjujejo novoslovenci.

Edini, ki ostro nasprotujejo sedanjemu volilnemu sistemu in tudi omenjenim predlogom o uvedbi prednostnega glasu, so janševiki. Tudi oni trdijo, da bodo brez volilnih okrajev v parlamentu kmalu sedeli le poslanci iz Ljubljane in drugih večjih mest, se pravi samo prvorazredni. Ukinitvev volilnih okrajev bi bil atentat na podeželje, pravi Janša in dodaja, da bi predlagana sprememba volilnega zakona na podeželju tudi drastično zmanjšala volilno udeležbo. V SDS so sicer že skoraj tri desetletja prepričani, da bi odločilen vpliv volivcev na to, kdo od kandidatov bo postal poslanec, zagotovil le (dvokrožni) večinski sistem. Da bi torej poslanci postali kandidati, ki bi zmagali v posameznem od 88 okrajev. Na zadnjih volitvah so janševiki zmagali v 19, svobod-

dnjaki pa v preostalih 69 okrajih ... Hvalevrednemu trudu svobodnjakov navkljub je vendarle treba pripomniti, da so trditve, da bi volivci z uvedbo prednostnega glasu dobili odločilen vpliv na sestavo parlamenta, pretirane in deloma tudi zavajajoče. Vpliv bi se res povečal, odločilni vpliv pa bi ostal v rokah strankarskih vrhov, ki predlagajo liste kandidatov v posameznih volilnih enotah po svojem okusu. Poleg tega parlamentarna praksa kaže, da poslanske skupine disciplinirano uzakonjajo, kar jim šefi strank ukažejo. Najbrž bi ne bilo drugače tudi, če bi jih izbrali volivci s prednostnimi glasovi. Zalomi se lahko tudi pri vprašanju, ali uvedbi obvezen in absoluten prednostni glas. Argumentirano razpravo minira še zakoreninjeno prepričanje, da mora imeti vsak (o)kraj svojega poslanca, čeprav je ustava jasna: poslanci so predstavniki vsega ljudstva in ne posameznega (o)kraja. Tudi sicer za upravljanje države ni pomembno, od kod so poslanci doma, ampak je pomembno predvsem, kaj znajo in da so cepljeni zoper korupcijo.

DOGODKI ZB Galicija in ZB Ponikva

Dobrnič, Cvibelj in Baza 20

Člani ZB za vrednote NOB Galicija in Ponikva pri Žalcu (ZZB za vrednote NOB Spodnje Savinjske doline), vseh nas je bilo 45, smo se v začetku julija odpravili na izlet po Suhi krajini in Kočevskem rogu. Obiskali smo muzej 1. kongresa slovenske protifašistične ženske zveze v Dobrniču. O zanimivostih lepo urejenega kraja, zasedanju in življenju v kraju nekoč in danes nam je pripovedoval predsednik KD Dobrnič g. Pergar. Z bogato malico smo se okrepčali v Trebnjem v hotelu Opara. Pot smo nadaljevali na Cvibelj, kjer smo se ustavili pri spominskem obeležju NOB, ki je

posvečeno 2200 žrtvam Suhe krajine in žrtvam iz 17 držav. Naš cilj je bil Baza 20, kjer nas je čakala vodnica Darja. V prijetno ohlajenem avtobusu Braneta Lešnika smo med panoramsko vožnjo občudovali doslej nam neznane kraje naše lepe Slovenije.

Do barak Baze 20 smo se kar malo povzpeli in v vročem dnevu v prijetni svežini kočevskih gozdov poslušali zanimivo razlago zgodovine teh krajev. Veliko smo izvedeli o Kočevjarjih v teh krajih ter o narodnoosvobodilnem boju, ko je v letih 1942–1944 v 26 barakah bivalo in delovalo slovensko politič-

no vodstvo. Lepo urejena pot vodi med v vrtače skritimi in ohranjenimi baraki. To je del naše zgodovine, od katere bo prihodnje leto minilo 80 let. Izlet smo sklenili s kosilom v Dvoru, nato pa smo se po krožni poti mimo Žužemberka, Višnje Gore, Grosupljega vračali v domači kraj. Ves čas smo občudovali lepo urejene kraje in si bili edini, da nam je narodnoosvobodilni boj ohranil Slovenijo, ki jo vsa leta razvijamo tudi z zavestjo o njenih vrednotah tovarštva in prijateljstva. Naj še dolgo tako ostane!

Nadja Jelen

■ **KRIK ZA SVOBODO** *Kultura in saniteta med NOB (7)*

Bolnica Franja v cerkljanskih hribih

Črt Kanoni

V cerkljanskih hribih, kjer so borci v posmeh nemškemu okupatorju pripravili celo prvo partizansko smučarsko prvenstvo, ki se ga je udeležilo veliko število borcev z vseh koncev Slovenije, pa je delovala morda najbolj znana partizanska bolnišnica z imenom **Franja**. Njena upravna je bila **dr. Franja Bojc - Bidovec**. Pot v sotesko Pasice so že leta 1908 vrisali in markirali domači planinci, a je po letu 1920, ko so te kraje zasedli Italijani, za dolgo utonila v pozabo, dokler ni tod zrasla znamenita Bolnica Franja. Življenjski utrip te bolnišnice streljaj od vasi Dolnji Novaki je v pripoved strnil Ivan Golja, komandir zaščitne čete legendarne vojaške partizanske bolnišnice Franja.

»23. marca 1945 je prišla naša obveščevalka, tovarišica Anica iz Novakov, in nam sporočila, da gredo Nemci od severovzhoda, to je z gorenske strani, proti Primorski. Ofeziva torej! V njej je sodelovalo več tisoč vojakov različnih narodnosti. Bili so Nemci, četniki, domobranci in drugi verni Hitlerjevi hlapci. Povedala nam je, da kradejo in ropajo vse, kar jim pride pod roke. Požigajo domove in pobijajo nedolžne ljudi, povsod pa vršijo temeljite preiskave. Njihov cilj je en sam, zatreti ves partizanski življenjski utrip. Toda bili so v velikanski zmoti. Naša bolnišnica pod imenom Franja se je udarniško pripravljala na tako slovesen sprejem, da jih primerno pogostimo, če bodo silili v našo grapo. Pregledali smo naše obrambne bunkerje, zatočiš-

■ **Vsa poveljna leta je bila bolnišnica na ogled obiskovalcem, ki so prihajali z vseh koncev sveta.**

ča za ranjence in za material. Čistili smo orožje in strelivo. V bunkerje pa smo si poleg vsega, kar je potrebno za boj, nanosili še zalogo vode in hrane za več dni. Takih bunkerjev je bilo pet. Bili smo oboroženi z dvema težkima bredama, štirimi lahкими strojnimi puškami. Štirje smo imeli brzostrelke, ki smo jih varovali kot zaklad. Samih borcev nas je bilo osemnajst. Vsak bunker je imel že vnaprej določene borce, ki so se kasneje izkazali s svojo hrabrostjo in predanostjo naši stvari. Sanitetno osebje pa je ves čas imelo polne roke dela s 107 ranjenci in bolniki. Tu se je izkazalo tovarštvo naših bolničark partizank, ki so neumorno in nesebično sledile ukazu, kajti v zavesti jim je ves čas odzvanjala dolžnost, da morajo žrtvovati prav vse za naše ranjene borce. Poleg tega pa je morala vladati v bolnišnici popolna tišina, ponoči pa zatemnitev. Elektran bolnišnice Franja je dajala toliko energije, da je zadostovalo za razsvetljavo 18 sob z 22 žarnicami, pa še jo je ostalo za dvorišča, mostišča in stranišča. Ne smem pozabiti na naše steze, ki smo jih dograjevali ob prihodih v bolnišnični kompleks in odhodih iz njega. Vsako jutro smo jih pod nadzorom in s pomočjo nam priljubljene upravnice dr. Franje Bidovec - Bojc temeljito zamaskirali. Sprejem, na katerega smo se tako dolgo in temeljito pripravljali, se je zgodil 24. marca 1945 ob približno pol dveh popoldne. Takrat so nam Nemci v pozdrav poslali nekaj min. Nobene škode niso naredile. Lahko pa si je bilo misliti, da nam ni bilo rav-

Bolnica Franja (risba: dr. Robert Hlavaty)

no prijetno pri srcu, ko nam je tovariš Brico iz izvidnice, ki smo jo imeli na najvišji točki, po telefonski zvezi javil, da sovražnik okoli nas sklepa obroč. Bili smo prepričani, da vedo za našo postojanko, da natančno vedo, kaj iščejo. Spet je priletelo nekaj min. Zavedali smo se svoje dolžnosti: braniti moramo ne le ranjence, ampak tudi 14 s težkim naporom zgrajenih barak. Pripravljani smo bili na najhujše. Nepremično smo ležali na položajih z bombami pri rokah in orožjem v roki v pričakovanju najhujšega.

Skoraj vsako smrečico je Nemec pocukal za vrh, ali je res prava in ali ni za kamuflažo terena. Ker se jim menda nič ni zdelo sumljivo, so se po isti poti vrnili. Bili smo prepričani, da je njihovega stikanja za nami konec.

Zmotili smo se. Ni še minilo 15 minut, ko je po isti poti prišlo še pet Nemcev. Za razliko od prve trojice so bili ti še bolj oprezni, toda tudi bolj predrzni. Prišli so že v bližino same bolnišnice in krenili mimo naše straže, ki se je na srečo pravočasno umaknila. Tovariš Nikola je že nestrpno čakal povelje, da jim pošlje v pozdrav nekaj svinčenk. Predrznost jih je privedla že na naše mostove, ki so vodili do barak, le da zanje še niso bile vidne, čeprav so bile od njih oddaljene komaj kakih 50 metrov. Tedaj je padla komanda:

»Ogenj!«

Toča svinčenk se je usula na nepovabljenе goste, toda njihova izurjenost jih je rešila prvega ognjenega pozdrava. Pri drugem ognju, ki ga je z boka užgal tov. Milojko, pa se je zrušil šva-

bski vojak, tako da ga je za zmerom minila volja stikati tod okrog za partizani. Naslednji hip smo na nasprotnem bregu uzrli celo kolono sovražnikov. Nekaj rafalov iz naših mitraljezov jih je nagnalo v paničen beg. Pa vendar so se spet pojavili izza grmičja. Naše »brede« so se hipoma oglasile. Bili smo prepričani, da nam ne morejo do živega in da smo edino mi gospodarji teh skal. Nato nas je za kaki dve uri obdala tišina. Neskončno dolga tišina. Obhodil sem naše položaje in sleherni od tovarišev mi je dejal, da se bo boril do konca. Potemtakem mi je bilo zlahka najti odgovor na vprašanje dr. Franje, kako je kaj z moralo naših borcev. Le na vprašanje, kako dolgo bi lahko vzdržali, bi bil odgovor težji. Prebujal se je nov dan. Bolj ko je postajalo svetlo, bolj je plahnelo pričakovanje novega napada. Niti iz daljave ni bilo več slišati strela. Nekako okoli 10. ure smo opazili sovražnikovo kolono, kako se premika proti Cerknemu in Planini. Naštel sem več kot 20.000 vojakov, čez 100 konj in mul in okoli 70 topov. Oddahnili smo se. Nemci pa nam s svojim odhodom niso potrdili konca ofenzive. Polnih osemnajst dni so se potikali po naših krajih in ropali, kar jim je prišlo prav. Ves ta čas pa smo morali biti v strogi pripravljenosti. Vseeno smo v vseh teh dneh in nočeh izvedli tri nočne akcije v samo srčiko švabskih položajev, in sicer dve akciji za strelivo in eno za živež, tako da smo imeli ob koncu ofenzive več kot dvakratni dobiček na živežu. Trdno smo bili prepričani, da je bil to poslednji pohod sovražnika po naši slovenski zemlji. In to je bilo še kako resnično! Bolj kot kadar koli poprej smo začeli misliti na lepše dni in se pozdravljati z našim tovariškim pozdravom: Smrt fašizmu – svoboda narodu!«

Vsa poveljna leta je bila bolnišnica na ogled obiskovalcem, ki so prihajali z vseh koncev sveta. Največji obisk je bil v 70. in 80. letih, rekorden pa je bil v letu 1977, ko si je bolnišnico v soteski ogledalo več kot 47.000 obiskovalcev. Franja je milijonto obiskovalko dočakala 5. oktobra 1986 in Mestni muzej Idrija je ob tej priložnosti pripravil slovesnost, ki se je udeležilo okoli 1000 ljudi. V preteklosti so jo redno obiskovali tudi nekdanji člani osebja in ranjenci, v večjem številu nazadnje po obnovi leta 2010. Do konca leta 2018 se je število obiskovalcev povzpelo na več kot 1,630.000, od tega je bila približno tretjina tujcev.

Leta 2014 je Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije Evropski komisiji predalo prijavne elaborate za štiri državna spomeniška območja, a je bila v procesu ocenjevanja in vrednotenja uspešna le **Partizanska bolnica Franja**. Poleg nje je na slovesnosti, ki je 15. aprila 2015 potekala v Bruslju, znak prejelo še 15 drugih spomeniških območij iz Poljske, Nemčije, Grčije, Francije, Madžarske, Portugalske, Španije, Italije in Litve. Tri dni pozneje je ob svetovnem dnevu spomenikov in spomeniških območij v Franji potekala slovesnost ob odkritju prejetega znaka. Poleg takratne ministrice za kulturo Julijane Bizjak Mlakar so se udeležili številni sodelavci, ki so v preteklosti sodelovali pri vzdrževanju, obnavljanju in upravljanju spomeniškega območja, predstavniki Ministrstva za kulturo RS in ZVKDS pa tudi številni mediji in širša javnost.

NA APELU (Dachau)

Z vami zdaj stojim v apelu,
številke klicanih poslušam
in odgovarjam nanje: »Tu! Tu! Tu!«
Za vsakogar, ki ga več ni;
za vsakogar, ki v pepelu že trohni,
namesto vas še vedno kdo stoji
tu na apelu in javlja se do sodnih dni!

Niste umrli vi zaman
in tudi mi ne bomo;
za vsakim novi bodo še prišli
in pričali na sodni dan!
In pričali na sodni dan,
ki se za vas je že zgodil –
namesto rabljev ste trpeli vi!

Na fotografijah ste razstavljeni v muzeju,
kup živih trupel, ujetih v krč luči,
ki s slike nemo v večnost govori ...
Tu trupla govorijo brez imen
in odgovarjajo: »Tu! Tu! Tu sem,«
še nerojenim se javljajo v apelu
in pričajo v vesoljni eter,
da še živijo v pepelu,
ki davno že ga je odnesel veter ...

Trpljenja vašega odvzeti se ne da,
ne zmanjša kes ga ne obžalovanje,
ker hujše je kot vse moreče sanje,
zato na veke naj obsoja sile zla!
Hoteli rablji so izbrisati spomin ljudem,
zato ni trupel, ki bila bi pokopana;
a nič zato; vaš grob je v srcu vsakega
zemljana,
ki počasti spomin, ko pride sem ...

Z vami zdaj stojim v apelu
kot vsak, ki tu stoji,
in tiho klanjam se pepelu –
in duša me boli ...

Andrej Rant

VABILA

Prekmursko senje v Ljubljani

Ob 105. obletnici združitve prekmurskih Slovencev z matičnim narodom vas v soboto, **17. avgusta**, vabimo na Prekmursko senje na Prekmurskem trgu v Ljubljani. Prireditev bo potekala **od 11. ure** in bo trajala do poznih večernih ur. Na Prekmurskem senju se bodo predstavili ponudniki iz Prekmurja, uživali bomo v prekmurski kulinariki in glasbi. Na prireditev povabite svoje prijatelje in znance in jim pričarajte pravo prekmursko razpoloženje sredi Ljubljane. Vabljeni, da si vzamete čas za poklon našemu prekmurskemu in slovenskemu prazniku ter za medsebojno druženje.

Klub Prekmurcev v Ljubljani

Vodiška planina in Jelovica

Združenje borcev za vrednote NOB Radovljica vabi **v soboto, 3. avgusta 2024**, na spominsko slovesnost ob 83. obletnici ustanovitve Cankarjevega bataljona in prazniku občine Radovljica. Spominska slovesnost s kulturnim programom bo ob 11. uri pri Partizanskem domu na Vodiški planini (Jelovica). Slavnostni govornik bo dr. Uroš Lipušček, novinar, politolog. Na voljo bo avtobusni prevoz iz Krnice ob 8.30, ob 9. uri pa iz Radovljice.

Franja Bojc - Bidovec in Pavla Jerina - Lah

Po Slovenskih goricah

Popisovalce partizanskih spomenikov bodejo v oči modre zvezdice na zemljevidu, ta označujejo obeležja, vnesena po literaturi, ki jih ni obiskal še nihče iz ekipe, zato manjkajo njihove fotografije, besedilo, opis ali vse skupaj, lahko pa spomenika celo ni več tam. Svoje izlete zato načrtujemo na območja takih »modrih spomeniških lis«. V tem trenutku sta med 8364 doslej evidentiranimi obeležji 502 neobiskani (6 odstotkov), zlasti v zaledju Trsta in Gorice, pod Novim mestom, na severu avstrijske Koroške, na vzhodnem robu Pohorja in v Slovenskih goricah. Iz teh krajev nimamo popisovalcev, zato moramo tja drugi.

Z ženo sva se tokrat odpravila na Dravsko polje in v Slovenske gorice. Vzelo nama je dva dneva, prekosarila sva skupaj 90 kilometrov (ja, z električnim kolesom gre res lažje), prestopila sva meje devetih občin (Miklavž na Dravskem polju, Starše, Duplek, Ptuj, Destrižnik, Trnovska vas, Dornava, Juršinci, Sveti Andraž v Slovenskih goricah), prespala sva v obcestni gostilni Čelan v Slovenji vasi. Lepo vreme, lepi kraji, prijazni ljudje. Med vasmi so nove kolesarske poti, pokrajina je posejana s sveže zgrajenimi modernimi hišami, na terasah so sedežne garniture iz ratana, vrtove prečesava robotске kosilnice, le še sem in tja je mogoče najti kako staro leseno stavbo, ometano z mešanico ilovice in slame. Povsod informacijske table in kažipoti, dežela je pripravljena na prihod turistov.

Tod prebivajo veseli in družabni ljudje, ki z bolj ali manj domiselno okrašenimi mlaji pred domovi praznujejo svoje okrogle obletnice. Na poti sva naletela na abrahamsko zabavo, poroko in sveto obhajilo, druženja so potekala v kulturnih in gasilskih domovih, gostilnah in cerkvah. Zdi se, da tukajšnja skupnost najbolj povezuje in obvladuje prav Cerkev. Ker je bilo toplo, so se gospodinje ali obiskovalke po farovškem vrtu v Zgornji Koreni sprehajale kar v kopalkah.

Pot sem okvirno načrtal že doma, na terenu pa se človek orientira z mobijem. Geopedija, kjer so vrisani spomeniki, je na telefonu nerodna, pomagati si je treba še z drugimi aplikacijami, najbolj sem navajen na Alpine Quest in Locus Maps, tudi zemljevid na papirju pride v poštev. Za vsak primer sva slikala tudi spomenike, ki so na zemljevidu označeni z rdečo zvezdico in so torej že popisani, saj dodatna boljše fotografija ne škoduje, pa še spremembe dokumentiraš, ki so se zgodile od zadnjega obiska. Spomeniki sploh niso pri miru, z njimi se ves čas kaj dogaja: obnavljajo jih in predstavljajo, včasih pa katerega tudi zmanjka. Ob prenovi jih snamejo s pročelij, vrnitev na fasado po končanih delih pa ni samoumevna – poizvedeti bo npr. treba, kakšna bo usoda plošče sedmim padlim, ki je bila do trenutne prenove na fasadi osnovne šole v Spodnjem Dupleku.

V splošnem so spomeniki tu lepo vzdrževani, tako kot drugod po Sloveniji. Za razliko od drugih koncev Slovenije na pokopališčih redko najdeš družinski nagrobnik, na katerem bi pisalo, da je nekdo padel v partizanih ali umrl v taborišču, je pa več imen padlih mobilizirancev v nemško vojsko; na celotnem slovenskem ozemlju je bilo takih več kot 10.000. V Trnovski vasi so zapi-

Spomenik Kukovičevim v Spodnjem Dupleku

sali, da so padli v »nemški armadi«, kot da bi se to slišalo bolj ugledno.

V gozdu vzhodno od Miklavža sva pordečila štiri obeležja: dve zemljanki in dva spomenika, en pomotoma podvojeni vpis pa je šel v smeti. Obeležja so bila na srečo ob sprehajalnih poteh in sva jih hitro našla, sicer je lahko iskanje spomenikov v gozdu zamudno.

Spomenik trem pobitim z Lauferjeve kmetije v Spodnjem Dupleku sem neuspešno iskal že pred leti. Pod do njega sta zapirala ograja okrog neobljudene hiše in pes, ki je grdo lajal. Zdaj sva pristopila s spodnje strani. Po državnem registru kulturne dediščine bi moral stati ob potoku južno od gozdne ceste. Ker je kažipot na bukvi usmerjal v nasprotno stran, sva se odločila pri bližnji hiši povprašati, kam je treba. Gospa ni nič vedela o kakem spomeniku. Štiriletnega vnuka je vprašala, ali on kaj ve o njem, medtem ko je stari ata v bližini gledal v tla in molčal. Položaj naju je spomnil na Tuhinjsko dolino, kjer se je gospodar ob podobnem poizvedovanju sprenevedavo čudil in odkimaval z glavo, dokler ni njegov sin vzkliznil:

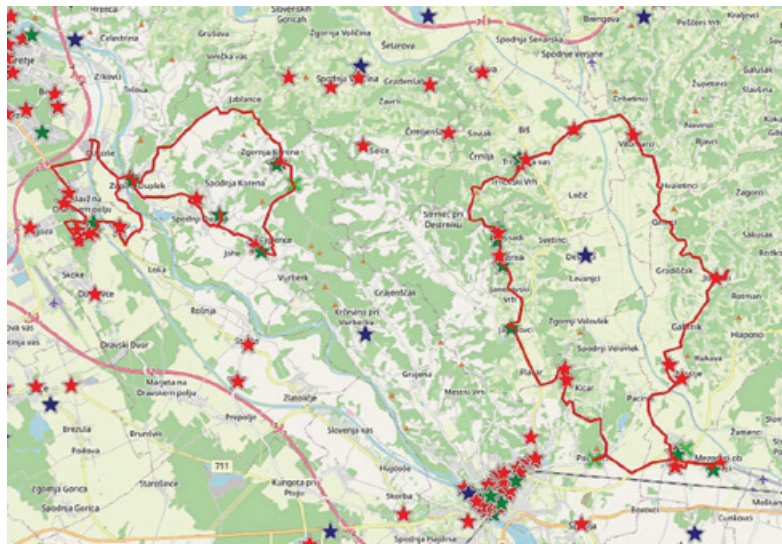
»Ata, saj to je spomenik na koncu naše njive.« Na hitro sva se poslovila z obljubo, da jim bova midva povedala za spomenik za njihovo ograjo, ko ga najdeva. Puščica je kazala v pravo smer. Po 50 metrih je potka pripeljala do obeležja s pretresljivo zgodbo iz zadnjih dni vojne leta 1945 v preprostem jeziku: »Tukaj smo žalostno smrt mi storili. / Nemški gestapovci so nas ustrelili / Bili smo dobri in zvesti / Slovenci ta le naš greh je / bil strašen pret Nemci.«

Kako bedno: mož je nacistom ovdil svojce zaradi pomoči partizanom! Ti so mučili in ustrelili mamo Antonijo Laufer, hčer Roziko Laufer, poročeno Kukovič, ter petnajstletnega fanta Franca Klinarja, ki so ga Lauferjevi sprejeli pod streho.

Oznaka spomenika na državnem zemljevidu se je izkazala za napačno. Napake (ki jih ni malo) sem sporočil ministrstvu za kulturo, kjer je register, ker pa popravkov niso vnašali, sem s tem prenehal. Jim pač ni bilo mar. V zbirki kulturne dediščine imajo le 2700 partizanskih spomenikov od več kot 8000 vseh, pa še ti so jim očitno odveč. V kulturni dediščini cenijo samo kapelice in kozolce. Na srečo je odslej lokacija spomenika v Spodnjem Dupleku natančno zabeležena na Geopediji, s koordinatami, parcelno številko, opisom poti in s tole popisovalsko izkušnjo.

V načrtu je že novo spomeniško kolesarjenje. Če naju ne prehitijo kdo od zavzetih tovarišev.

Miran Hladnik

Zemljevid dveh kolesarskih poti od spomenika do spomenika v Slovenskih goricah

Priznanja popisovalcem partizanskih spomenikov

Spomeničarski piknik na Srednji Dobravi 21. junija 2024 (Foto: Miran Hladnik)

Aprila 2024 je predsednik Zveze združenih borcev za vrednote NOB Slovenije Marijan Krizman podpisal 49 posebnih priznanj »za delo pri projektu Partizanski spomeniki na Geopediji in za ohranjanje spominskih obeležij« najbolj zavzetim med prostovoljnimi popisovalci, tajnica Tina Masnec pa jih je razposlala območnim organizacijam, da jih ob primernem trenutku podelijo svojim članom. Sodelavci, ki niso člani Zveze borcev, so lepo oblikovana priznanja dobili po pošti, nagrajenci iz »trdega jedra« popisovalcev pa smo si jih vzajemno izročili kar na spomeničarskem pikniku na Srednji Dobravi pri Kropi. Priznanja so bila podeljena v času, ko je zbirka partizanskih spomenikov na Geopediji po enajstih letih dela presešla število 8000. Spodbujajo nas, da kartiramo še preostale spomenike, zlasti družinske nagrobnike na pokopališčih in obeležja Slovincem v tujini. Dela nam ne bo zmanjkalo: zapise v zbirki slogovno in jezikovno čistimo, dopolnjujemo z literaturo, raziskujemo usode mrtvih, vnašamo spomenike v enciklopedične opise krajev in osebnosti, vedno bolj se povezujemo tudi mednarodno.

Dr. France Križanič

KOMENTAR

Finančna kriza in prihranki

Med svetovno finančno krizo do oktobra 2008 je v Sloveniji prišlo do resnih motenj v ponudbi prihrankov. Podjetja so se težjemu dostopu do posojil prilagodila z zmanjšanjem naložb, povečanjem njihove učinkovitosti, povečanjem lastnih prihrankov ter iskanjem finančnih virov pri bančnem sistemu v tujini. Leta 2018 so bile slovenske bruto naložbe v osnovna sredstva realno 31 odstotkov nižje kot leta 2008. Osnovna sredstva slovenskega gospodarstva so se ob upoštevanju odpisov zaradi obrabe v teh desetih letih realno povečala le za 5 odstotkov, kar pomeni, do so se v povprečju povečevala po pol odstotka letno.

Na plasiranje prihrankov v slovenska podjetja so poleg finančne krize močno vplivali: očitno dobro organizirana politična in medijska kampanja o slovenski nesposobnosti, omejevalna kreditna politika Banke Slovenije ter nacionalizacija slovenskih bank.

Zadnji mesec dokaj normalnega delovanja Banke Slovenije, julija 2010, so bančna posojila realnemu sektorju gospodarstva (brez zavarovalnic, skladov, ipd.) znašala 21,3 milijarde evrov. V tem letu je naše gospodarstvo ustvarilo bruto domači produkt (BDP – vrednost proizvedenih dobrin) 36 milijard evrov, 23 milijard evrov izvoza blaga in storitev ter 0,6 milijarde evrov presežka v menjavi s tujino. Ob normalni ročnosti terjatev ne bi smelo biti težav s servisiranjem danih posojil. Umik kapitala z medbančnega trga med finančno in gospodarsko krizo leta 2009 je namreč z depoziti v celoti nadomestila država. V juliju 2010 je Banka Slovenije povečala zahtevani količnik kapitalске ustreznosti bank in skupaj z zaostritvijo meril za presojo bonitete bančnih terjatev povzročila postopno zmanjševanje obsega posojil bank v tuji ali domači lasti. Do septembra 2016 so upadli na 9 milijard evrov. Znižanje posojil nefinančnemu sektorju za 58 odstotkov bi privedlo Slovenijo v popoln gospodarski, socialni in politični kolaps, če ne bi naše gospodarstvo izpada ponudbe prihrankov iz bančnega sistema nadomestilo s presežkom lastnih prihrankov nad naložbami.

Donos na obveznice slovenske države kaže zaupanje, ki ga v svetu uživa naše narodno gospodarstvo. Večje ko je zaupanje, nižji donos zahtevajo kupci obveznic. V času, ko je Slovenijo vodila socialdemokratska koalicijska vlada, je bil donos na desetletno obveznico Republike Slovenije med povprečno 4,9 odstotka v letu 2009 in 4,4 odstotka leta 2011. Z začetkom blatenja (stigmatizacije) Slovenije ob na-

stopu koalicijske vlade Slovenske demokratske stranke ter njenim nadaljevanjem s koalicijsko vlado Pozitivne Slovenije se je ta donos v 2012 in 2013 dvignil na povprečno 6 odstotkov letno. Dobri gospodarski rezultati Slovenije so ga že leta 2014 znižali na povprečno 3,3 odstotka. Glede na stabilnost cen, presežek na tekočem računu plačilne bilance in nizke obrestne mere Evropske centralne banke ter kljub javnofinančnemu primanjkljaju in upadu BDP bi moral biti donos na desetletno obveznico slovenske države v letu 2012 okoli 4 odstotke, v letu 2013 pa dobre 3 odstotke

Donos na obveznice slovenske države kaže zaupanje, ki ga v svetu uživa naše narodno gospodarstvo. Večje ko je zaupanje, nižji donos zahtevajo kupci obveznic.

(Žan Oplotnik, France Križanič, Vasja Kolšek, Jože Mencinger, Občutljivostna analiza svetovnega trga državnih obveznic s poudarkom na oceni relativnega tveganja pri nakupu obveznic RS, analiza likvidnostnega tveganja pri nakupu obveznic

RS ter analitična opredelitev »sovereign risk« pri vrednostnih papirjih držav, ki kontrolirajo ponudbo denarja, EIPF, 2015).

Organizirana kampanja z namenom ožigosati slovensko gospodarstvo kot nesposobno za poplačilo dolgov je močno prizadela tudi slovenski delniški trg. Indeks Ljubljanske borze SBITOP je upadal do avgusta 2012 in se od svoje najvišje ravni avgusta 2007 znižal za 81 odstotkov. Ameriški borzni indeks Dow Jones je na primer med zadnjo finančno krizo upadel za 42 odstotkov (od oktobra 2007 do februarja 2009), nemški DAX pa za 50 odstotkov (od decembra 2007 do marca 2009). Delniški indeksi v ZDA in Nemčiji so po doseženem dnu začeli hitro naraščati, medtem ko je slovenski borzni indeks nihaj in se le počasi povečeval. Dodaten negativni učinek je namreč imela nacionalizacija slovenskih poslovnih bank v letu 2013. Konec decembra 2019, torej pred začetkom pandemije covid 19, je bil ameriški borzni indeks Dow Jones glede na svojo raven pred začetkom upadanja v letu 2007 večji za 101 odstotek, nemški DAX pa za 63 odstotkov, medtem ko je bil SBITOP manjši za 65 odstotkov.

Slovenija je od 2009 do 2019 skupaj investirala 89 milijard evrov ter ustvarila 15 milijard evrov presežka na tekočem računu plačilne bilance. Povečanje narodnogospodarskih prihrankov nad naložbami (kaže jih presežek na tekočem računu) je omogočilo znižanje slovenskega narodnogospodarskega neto dolga (razlike med danimi in najetimi krediti) z 13,1 milijarde evrov konec leta 2008 na 1,2 milijarde evrov konec leta 2019 (Banka Slovenije, Bilten). V zadnji finančni krizi je Slovenija torej sama začela financirati svoj razvoj.

■ SPOMINI Moj oče Boris Kidrič

Zahteven in kritičen pri delu, doma pa miren in vesel človek

Moj oče je umrl zelo mlad, en dan po svojem enainštiridesetem rojstnem dnevu. Vedno ko se spomnim, kako sem nabrala spominčice, ki so ravno začele cveteti, jih sprešala in položila v čestitko, se razžalostim. Verjetno jih ni več mogel videti. Bil je čudovit in izredno topel oče. Njegovi sodelavci so mi mnogo let pozneje pripovedovali, da je pri delu bil zelo zahteven do njih, včasih tudi preveč, kajti vsi niso bili sposobni dohitevati njegove izjemne energije in vztrajnosti. Tisti, s katerimi sem bila v prijateljskem odnosu, so mi iskreno povedali, da so mu njegovo »preganjanje« maršikdaj tudi zamerili. Vsi pa so poudarjali, da so najbolj cenili to, da jih je poslušal, tudi njihove kritične pripombe, ki jih je najprej zavrnil, sledeč svoji dobro znani vnemi in nekakšnemu zanosu, ko se mu je porodila nova zamisel. Potem pa je po nočnem premisleku zjutraj prišel v službo in priznal, da so imeli prav. Doma je bil miren, vesel in čisto nič strog oče, nikoli ga nisem slišala, da bi dvignil glas, da ne govorim o tem, da bi sestro ali mene grobo okregal.

Seveda imam veliko spominov nanj, eden od njih je povezan z očetovo navado, da je tudi doma globoko razmišljal o problemih, ki jih je skušal razvozlati. Slika naše dnevne sobe, v kateri oče hodi sem

Boris Kidrič med vojno

■ **Spominjam se tudi, da so me impresionirali pogovori o nekakšnih institucijah, ki so se očetu zdele zelo pomembne. Ob tem sem si zamišljala, kako teče delo v njih. Čez kakšnih pet let sem z mamo in sestro res obiskala Inštitut za nuklearne vede v Vinči, ki se je takrat imenoval po očetu.**

in tja z rokami na hrbtu, ob tem moja sestra vadi igranje na klavir, jaz pa se motam okoli njegovih nog, je v meni še vedno živa. Pozneje sem podvomila, da se je to v resnici dogajalo, pa mi je mama povedala, da je res bilo tako. Ne samo da ga sestra in jaz s svojim početjem nisva motili, še vesel je bil, da sva ob njem. Tako se je lažje osredotočil na teme, ki so ga zaposlovale.

Še en prizor je velikokrat pred mojimi očmi. Vidim zakajeno jedilnico (v tistih časih so tako rekoč vsi kadili – lahko da je tudi to bil eden od vzrokov za očetovo bolezen) in v njej očeta, velikokrat tudi mamo, in nekaj drugih ljudi, ki so mi bili dobro znani. Običajno so to bili njegovi tovariši iz partizanov, vsi sopotniki iz Osvobodilne fronte. Vneto in živahno so razpravljali, včasih že kar razburjeno hodili sem in tja. Meni je bilo zelo zanimivo, čeprav seveda nisem razumela, za kaj gre. Ovila me je posebna atmosfera kresanja mnenj, živahnega duha, zainteresiranosti za tisto, o čemer so

govorili. Mnogo let po tistih časih sem v knjigi *Obrazi Josipa Vidmarja* prebrala opis večerov za očetovo mizo, v katerih so »prereševali sto in sto stvari, političnih, zgodovinskih, kulturnih in revolucionarnih. Veliko smo razpravljali tudi o umetnosti, zlasti o literaturi.« Vidmar še pravi, da so »veseli, lahkotni, glasni, tehtni, vsakršni pogovori za mizo Kidričevih, ki so se redno vlekli pozno v noč«, po kominformu in prelomu s Sovjetsko zvezo dobili novo vsebino, danes si lahko samo predstavljamo, kakšno.

Oče je zelo veliko delal, tako rekoč brez počitka, brez običajnih počitnic. Njegova redka rekreacija je bil občasen lov. Zanimivo je, kako je sploh prišlo do tega, da je postal lovec. Kot zvedav najstnik, sin univerzitetnega profesorja v Kra-

ljevinu Jugoslaviji, je zajadral v filozofsko literaturo. Ko se je seznanil z mladimi steklarji v Rogaški Slatini, je spoznal, kako težak je socialno-ekonomski položaj mnogih v takratni državi. Postal je aktivist ter pomagal pri akcijah mladih komunistov in sindikalistov. Imel je komaj sedemnajst let, ko so ga zaradi tega zaprli in odpeljali v Beograd, kjer ga je sodišče za zaščito države dan po osemnajstem rojstnem dnevu obsodilo na leto dni zapora. Po prestani kazni ga je oče v želji, da bi mu ponudil kako drugo »zabavo« – tako kot to danes starši v skrbi zaradi drog in podobno počno s športno dejavnostjo otrok – napotil k znanemu ljubljanskemu odvetniku in velikemu lovcu. Seveda je upal, da se bo njegov sin vključil v lovstvo in prenehal s proble-

Josip Vidmar, Zdenka Kidrič in Boris Kidrič

matičnim političnim delovanjem. Prvo mu je uspelo, drugo pa ne. Tako se spominjam, kako je oče pridrvel iz službe in se z našim ljubljenskim psom odpravil na lov v bližnje lovišče. S tem pa je neločljivo povezan spomin na moje obiske v bolnišnici. Med enim od njih sem v sobi opazila nekakšne lovske rekvizite (ne spomnim se, katere), oče pa je rekel, da bo, ko bo ozdravel, še vedno hodil na zalezovanje oz. opazovanje živali, vendar ne več s puško, temveč s kamero v roki. Čez nekaj časa mi je njegov takratni varnostnik povedal, da je oče z njim govoril o tej svoji odločitvi in želji, da bi šel v gozdove, kjer živali ne bi ubijal, temveč bi jih opazoval in bolje spoznaval.

Kot sem že omenila, se spominjam, da je oče veliko razmišljal. Doma je imel prostrano delovno sobo, polno knjig in papirjev in – vsaj meni se je tako zdelo – z ogromno pisalno mizo. Do te sobe sem vedno čutila nekakšno strahospoštovanje. Zanimalo me je, kaj je v tistih knjigah in papirjih, še vedno slišim očetov glas, kako mi zakliče: »Zakajček!«, ker sem na vsako njegovo razlago odgovorila z zakaj.

Včasih sem pokukala v njegove papirje in očarali so me nekakšni matematični izrazi, meni seveda popolnoma nerazumljivi. V že ome-

tudi sama začela razmišljati o znanstvenem poklicu. Tam pa sem tudi slišala, koliko je oče naredil za razvoj znanosti v takratni Jugoslaviji. Najprej kot predsednik slovenske vlade takoj po osvoboditvi, nato pa na odgovornih položajih, povezanih z ekonomsko politiko in gospodarstvom v povojni Jugoslaviji, je imel velik vpliv in odločilno vlogo pri odobritvi sredstev za razvoj mnogih znanstvenih ustanov. Raziskovalci v Vinči so takrat poudarili, da se zavedajo, da se je v težkih ekonomskih razmerah in ob vsakršnem pomanjkanju veliko storilo za znanost. Znanost in znanstvene institucije je bilo treba povsem na novo vzpostaviti, od njihove materialne podlage do socialnih struktur. Oče je razumel pomen znanja in raziskovalnega dela za razvoj družbe in je zato tudi bil pobudnik in podpornik ustanovitve treh največjih inštitutov v takratni Jugoslaviji, že omenjenega v Vinči poleg Beograda, Inštituta Ru er Bošković v Zagrebu in Inštituta Jožef Stefan v Ljubljani.

Zadnjih nekaj let sem opazila, da številni kar predpostavljajo, da v režimu po drugi svetovni vojni za znanost pri nas niso bili dobri časi. Resnica je drugačna in za to obstajajo številni dokazi. Ko sem študirala na Prirodoslovno-matematični fakulteti v Beogradu, mi je nekoč celo moj mentor, ugledni akademik iz stare meščanske družine iz Zemuna, ki nikakor ni bil ideološko blizu komunistom, z velikim spoštovanjem omenil očetove zasluge na tem polju.

Očeta so okoliščine, v katerih je živel, njegov čut za socialno-ekonomske težave ljudi, želja po vplivanju na družbene spremembe, občutek odgovornosti in delovne naloge, ki jih je prinesel čas, odnesli stran od kulture in kulturne politike, ki sta ga zelo privlačili. Verjetno je eden od razlogov za to bilo tudi dejstvo, da je bil njegov oče literarni zgodovinar France Kidrič. Oče je svoja otroška in najstniška leta preživel obkrožen s knjigami iz bogate domače knjižnice, bil je tako rekoč obkrožen s kulturo. Mama mi je o tem večkrat pripovedovala. Očetova tiha želja je bila ukvarjati se s kulturo, ne z ekonomijo. Čeprav njegova služba ni bila povezana s kulturo, je kljub veliki zaposlenosti v prostem času vedno rad razpravljajal o umetnosti, zlasti o literaturi, kot pravi Vidmar. Jaz se spominjam velikega starinskega radia z gramofonom v kotu njegove delovne sobe in kopice debelih albumov starih plošč, na katerih so bile posnete mnoge opere z odličnimi pevci in znamenite simfonije. Včasih jih je poslušal pozno v noč. Spomnim se tudi razprave med mamo in očetom o tem, kateri instrument lahko več »pove«, kateri je bolj »ekspresiven«, violina ali klavir. Oče je bil za violino, če se prav spomnim, zato ker lahko poraja tako globoke in pretresljive zvoke.

Takšni so moji spominski utrinjki na očeta Borisa Kidriča, spomini otroka, ki se ni zavedal pomena tistega, kar je videl, povezani s tem, kar sem šele pozneje izvedela in razumela.

Marjetka Kidrič

Boris Kidrič

njenih pričevanjih Josip Vidmar pravi: »Poleg tega nam je Kidrič še pogosto razlagal gospodarske probleme naše države. Bilo je več kot zanimivo videti tega bivšega kemika, kako se je poglobljal v gospodarska vprašanja in naloge. Požiral je teoretične ekonomske knjige in hkrati vodil celotno jugoslovansko gospodarstvo s trdo, toda sigurno roko. Poznal je vse dotedanje statistične preglede in je nenehoma zahteval novih in novih. Zajemal je v svojo evidenco več in več gospodarskih dejstev in faktorjev in je sistematično gradil svoj pogled in način svojega delovanja, se pravi svojih posegov v tok tega divjega dogajanja.«

Spominjam se tudi, da so me impresionirali pogovori o nekakšnih institucijah, ki so se očetu zdele zelo pomembne. Ob tem sem si zamišljala, kako teče delo v njih. Čez kakšnih pet let sem z mamo in sestro res obiskala Inštitut za nuklearne vede v Vinči, ki se je takrat imenoval po očetu. Name je obisk te ustanove naredil tak vtis, da sem

■ DOGODKI **Voličina v Slovenskih goricah**

Pustimo zlo pred vrati domovine

Na Kocbekovi domačiji pri partizanski bolnici Cafu v Voličini v Slovenskih goricah je bilo tradicionalno, že 11. srečanje članic in članov lenarškega območnega združenja za vrednote NOB. Pridružili so se jim številni domoljubi, veterani vojne za Slovenijo, domačini iz Voličine in gostje iz sosednjih območnih združenj za vrednote NOB iz Ptuja in Pesnice. Prišla sta tudi župana občin Lenart in Benedikt, mag. Janez Kramberger in mag. Milan Repič, ter podžupana občin Sv. Jurij in Sv. Trojica v Slovenskih goricah, Miroslav Breznik in Natalija Roškar Nedok. Množica udeležencev srečanja, ki je vsako leto namenjeno ohranjanju spomina na sožitje in humanost v težkih časih nemške okupacije 1941–1945, je posebej toplo pozdravila predsednico Državnega zbora Republike Slovenije, mag. Urško Klakočar Zupančič.

V slavnostnem kratkem, a sporočilno izjemno bogatem govoru je predsednica državnega zbora med drugim opozorila na hude preizkušnje Slovencev v okupirani Štajerski 1941–1945, ko je nacizem z vsemi represivnimi ukrepi neusmiljeno izvajal raznarodovalno politiko. Omenila je tudi partizansko gibanje na območju Voličine, ki se je razvilo leta 1944, ko je bilo vanj vključenih okoli 90 domačinov. Kljub terorju in grožnjam je tod delovala partizanska bolnica Cafu, ki je ohranjen spomenik humanosti in človečnosti v težkih vojnih časih. Predsednica parlamenta je posebej opozorila, da danes sicer živimo v svobodi, a hkrati v zelo nemirnem svetu, v katerem je vse preveč sovraštva, nestrpnosti, spodbujanja konfliktov, žal pa premalo besed in odločnih

dejanj za njihovo prenehanje. Evropa je v minulem stoletju sovraštvo drago plačala, zato bi se iz zgodovine morali česa naučiti. Cena za mir in svobodo je bila visoka in tudi za samostojno državo Slovenijo so bile potrebne žrtve. Vse to je treba spoštovati. Brez dlake na jeziku je še poudarila, da bi morali biti vsi politični in javni funkcionarji zgled strpnosti in ustvarjalnega sodelovanja različno mislečih ter bi morali vselej najodločneje nastopiti proti vsem oblikam sovraštva. »Zlo je tisto, kar ljudi ločuje,« je dejala Klakočar Zupančičeva v Voličini in dodala, da »naj pustimo zlo pred vrati naše lepe oaze miru«.

V bogatem kulturnem programu so nastopili pevke in pevci Kul-

turno-turističnega društva Selce, ljudske pevke Društva upokojencev Lenart in Folklorna skupina Jurovčan iz Jurovskega Dola. Spominsko popoldne so sklenili z družabnim srečanjem. Urška Klakočar Zupančič si je v spremstvu gospodarja Kocbekove kmetije in župana Janeza Krambergerja ogledala še sodoben hlev za govejo živino. Dalj časa se je zadržala med udeleženci srečanja in nastopajočimi, še posebej med plesalci Folklorne skupine Jurovčan, ki jih je vodil predsednik in hkrati podžupan občine Sv. Jurij v Slovenskih goricah Miroslav Breznik. Stiska rok in prijazne besede pa so bili veseli tudi nastopajoči.

Marjan Toš

Bolnica Cafu

Spominsko srečanje pri Cafu je bilo množično obiskano. (Foto: Marjan Toš)

Pri kmetu Smrdelju v Zg. Voličini v Slovenskih goricah je bila leta 1944 ustanovljena zasilna partizanska bolnišnica Cafu. Delovala je v skrivnem bunkerju pod listnjakom v gospodarskem poslojju. Že leta 1953 so na gospodarskem poslojju zdajšnje ugledne domačije Kocbekovih namestili spominsko ploščo. Člani Območnega združenja za vrednote NOB Lenart skupaj s Kocbekovimi lepo skrbijo za njeno vzdrževanje. Bolnica Cafu v Voličini, kjer se je leta 1944 narodnoosvobodilno gibanje zelo razmahnilo, ostaja velik spomenik humanosti v težkih časih nemške okupacije 1941–1945 in narodnoosvobodilnega gibanja, v katero so se na območju Voličine vključevali številni domačini. Mnogi so uporništvu plačali z življenjem.

■ DOGODKI **Celje**

Zvenela je pesem upora

Zadnji odmev Mladinskega pevskega festivala Celje 2024 je zazvenel 26. aprila v celjskem Narodnem domu s pesmijo upora v izvedbi sedanjih in nekdanjih pevcev FaVoZe. S Pesmijo upora so nekdanji in sedanjki pevci FaVoZe, fantovske vokalne zasedbe GCC, pod vodstvom dirigenta Gregorja Deleje počastili dan upora proti okupatorju in 20. obletnico vstopa Slovenije v Evropsko unijo.

Takole so zapisali o letošnjem projektu, ki je navdušil številne poslušalce v Velenju, Žalcu in Celju, tako da so fante nagradili s stoječimi ovacijami: »Mladostniško neobremenjeni s etiketami, ki upor in pot k svobodi prekrivajo z ideološkimi predznaki, smo svoj glasbeni šopek povezali s trnovimi cvetovi kmečkih puntov, ilirskega kraljestva, avstrijskega cesarstva, bojišč obeh svetovnih vojn in leta 1991. Nabra-

li smo jih tam, kjer so naši predniki iskali svobodo, jih zalili s svežo vodo in povezali s trakom mladosti. Ta šopek je za vse nas in vas z zgodovinske gmajne našega naroda, ki je z uporom vedno iskal pot pod žarke svobodnega sonca naše dežele in vsega sveta. Naj rdeča zarja, ki fante in dekleta že stoletja kliče v vojne, končno postane le še spomin na preteklost.«
S. B.

■ DOGODKI **Pohod Sredgora**

Leto domovine v občini Črnomelj

Leto 2024 je občina Črnomelj razglasila za leto domovine, saj letos mineva 80 let od zasedanja SNOS v Črnomlju, kjer sta se oblikovali slovenska država in njena oblast. Poleg drugih pomembnih sklepov je bil sprejet sklep o pravici slovenskega naroda do postavitve lastne vlade. Poleg tega, da ima občina Črnomelj datum zasedanja SNOS za svoj občinski praznik, je občinski svet želel dati letošnjemu letu še večji poudarek z razglasitvijo leta 2024 za leto domovine. V to praznovanje smo se vključili tudi v Združenju borcev za vrednote NOB Črnomelj. Tako smo v februarju že pripravili pohod do prvega začasnega zbirališča belokranjskih partizanov pri Miklerjih, 27. aprila pa smo se podali na pohod po poteh gozdne železnice do začasnega groba komandanta Franca Rozmana - Staneta na Sredgori pri Planini.

V organizaciji podpredsednika KO ZB za vrednote NOB Črnomelj Marjana Kastelica in vodstva ZB za vrednote NOB Črnomelj se je okoli 50 pohodnikov podalo na pohod s startom pri Sredgorski luži. Vodstvo je prevzela Roza Mohar, članica ZB za vrednote NOB Semič, saj je dobra poznavalka zgodovine in hkrati gonilna sila ohranjanja, označevanja in urejanja spominskih obeležij in bolnic iz časa narodnoosvobodilnega boja na območju Kočevskega roga. S svojo prisotnostjo so nas počastili tudi člani Kulturno zgodovinskega društva Franc Rozman - Stane.

Pri počastitvi leta domovine bomo sodelovali še z nekaterimi prireditvami. V načrtu pa imamo tudi nekaj dejavnosti v sodelovanju z združenjema iz Semiča in Metlike.

ZB za vrednote NOB Črnomelj

■ DOGODKI **Titova vas**

Črpanje modrosti iz vrednot NOB

25. maja, na dan mladosti, je ZB za ohranjanje vrednot NOB Žirovnica prijatelje narave in pohodnike povabila na 10. jubilejni pohod na Mali vrh in v Titovo vas. Pohodnikov, ki so za prihod do partizanskega tabora izbrali različne poti, je bilo krepko več kot sto. Kot vsa leta doslej so bili pohodniki ob vstopu v tabor sprejeti s šilcem in zaseko na kosu kruha.

telju, da se pogovorimo, stisnemo roko. Vendar mislim, da tistim, ki smo se zbrali tu, to ni težko.«

Nagovoril nas je tudi župan občine Žirovnice Leopold Pogačar, ki je pozdravil prireditev, namenjeno ohranjanju spomina na nekdanje dogodke, in pozval k minuti molka za žrtve vojn, ki ta čas divjajo v svetu. S Kajuhovo poezijo je nastopil Božo, Špela Šemrl pa

Letos nas je v Titovi vasi najprej nagovoril predsednik ZB Žirovnica Anže Mrak. Med drugim je povedal: »Vesel sem, da nas je veliko, ki nam ni vseeno za vrednote narodnoosvobodilnega boja, saj moramo iz njih črpati modrost za sedanjost in prihodnost. Partizani in vsi drugi, ki so se borili za svobodo, so se odpovedali marsičemu. Pripravljeni so se bili odpovedati tudi življenju. Čemu smo se mi pripravljene odpovedati danes, da bodo naši otroci lahko živeli v prihodnosti? Danes naši sovražniki niso okupatorji, tanki in letala, temveč potrošništvo, pehanje za materialnim. Za hipno zadovoljstvo uničujemo vse, kar nam je na poti. Težko si vzamemo čas, da priskočimo na pomoč prij-

že tradicionalno s partizansko pesmijo na harmoniki. Prireditev se je sklenila ob partizanskem golažu in prijetnem druženju na prireditvenem prostoru v Zavrhu. Tu se nam je pridružila tudi naša častna predsednica Angelca Vidic - Vlasta, udeleženka razvitja slovenske zastave na Triglavu 20. oktobra 1944, ko je bil osvobojen Beograd.

Pa še to: pred pohodom smo člani naše organizacije izvedli delovno akcijo, s katero smo uredili pot od smokuškega mostu do Titove vasi, tako da je bila varna za vse pohodnike. Kajti pot nam je lanskega avgusta močno poškodovalo neurje. Obnova pa še sledi.

B. J., P. K.

V SLIKI IN BESEDI

Zagorje ob Savi:

Te dni mineva 81 let od dneva, ko so nacisti v Zagorju ob Savi kot talca ustrelili Karla Pajenka, aktivista Osvobodilne fronte in tesnega terenskega sodelavca Pohorskega bataljona.

Udeleženci slovesnosti so slišali govor njegove nečakinje Katje: »V času, ko je bila svoboda le kot oddaljene sanje, so naši predniki trdno in brezkompromisno podpirali partizansko gibanje, ki je prineslo upanje našemu narodu. Njihova aretacija, ki jo je izvedel okupator, ni bila le posledica njihovega neustrasnega boja za pravičnost, ampak tudi dokaz o neomajni zavezaniosti ideji svobode. Z vsakim dajanjem pomoči, z vsakim skritim sporočilom in vsakim tveganjem, ki so ga sprejeli, so pisali zgodovino naših družin in našega naroda. Naj njihova žrtvovanja ne bodo nikoli pozabljena! V njihov spomin se zavezujemo, da bomo ohranjali vrednote, za katere so se borili, in da bomo gradili svet, ki bo pravičen in svoboden za vse.«

Stane Gradišnik

Vrhnika:

Ob 80. obletnici smrti kurirja TV-17 Marka Krznariča smo člani ZB za vrednote NOB Vrhnika očistili okolično spominsko obeležje nad železniško progo med železniško postajo Verd in Štampetovem mostom, ki je postavljeno v njegov spomin. Obnovili smo tudi črke na spominski plošči, položili cvetje ter mu prižgali svečo.

Po pisanju vrhniškega partizanskega pisatelja Karla Grabeljška - Gabra v knjižnem delu Vrhnika z okolico v NOB 1941-1945 sta kurirja TV-17 Jože Debevec

Marko Krznarič

Spominsko obeležje umorjenemu partizanskemu kurirju

- Žan in Marko Krznarič peljala iz TV-17 neke ljudi proti Dolomitom. Nad železniško progo sta oba stopila na tam nastavljen mine in bila pri tem ranjena. Debevec se je lahko še umaknil nazaj proti TV-17 iskat pomoč, Krznarič pa je na kraju nesreče ostal hudo ranjen. Tu so ga našli domači domobranci in ga pokončali. Krznaričevi posmrtni ostanki so bili po vojni preneseni v grobnico na Drči nad Vrhniko.

Miran Štupica

Straža:

V občini Straža je 5. julija 2024 gostovala Slovenska bakla. Naj spomnim, za kaj pravzaprav gre. Projekt Slovenska bakla je pred tremi leti pred olimpijskimi igrami v Tokiu prvič res temeljito prepotoval vslo Slovenijo. Plamenica, ki so jo leta 2021 ponesti po 211 občinah Slovenije, je zažarela aprila 2021 v jeklarni SIJ Metala Ravne na Koroškem.

Priložnost za nošenje bakle je dobila tudi borčevska organizacija.

Tokrat je v vsem svojem siju zasijala tudi pri nas na Dolenjskem. Po občinskem razrezu traku je tudi ZB za vrednote NOB Straža dobil priložnost za nošenje bakle in sodelovanje v tej akciji. Ekipa ZB za vrednote NOB je s svojim podmladkom nalogo oddelala častno in tako sodelovala v tej hvalevredni akciji. Dobro organizirana in prav tako izvedena prireditev je pritegnila množico krajanov na startu in cilju, še zlasti zavoljo na novo organizirane veteranske godbe na pihala, ki je dodobra popestrila dogodek.

Branko Đukić

Ptuj:

V Sončnem parku pod gradom se je na osrednji slovesnosti ob dnevu upora proti okupatorju zbralo nekaj sto udeležencev, med njimi tudi praporščaki veteranskih in domoljubnih organizacij: Združenje borcev za vrednote NOB Ptuj, Območnega združenja veteranov vojne za Slovenijo Ptuj, Policijskega veteranskega društva Sever Maribor, Društva generala Maistra Ptuj, Obmo-

čnega združenja slovenskih častnikov Ptuj, Kluba brigadirjev Ptuj in Društva vojnih invalidov Ptuj.

Potem ko je delegacija, v kateri so bili ptujski županja Nuška Gajšek, predsednica ZZB za vrednote NOB Slovenije dr. Ljubica Jelušič, predsednica Združenja borcev za vrednote NOB Ptuj Branka Bezeljak ter predstavniki domoljubnih in veteranskih organizacij, k spominski plošči na nekdanjih zaporih položila venec, je zbrane nagovorila dr. Ljubica Jelušič. V čustvenem slavnostnem nagovoru je med drugim opozorila na dejstvo, da nam v Evropi in svetu vse bolj grozijo krvave vojne, v katerih umirajo nedolžne žrtve. Poudarila je, da mir, ki ga pri nas še uživamo, nima povsod enakega pomena. V kulturno-umetniškem programu so poleg Pihalnega orkestra Ptuj nastopili še združena moška pevka zbor KUD Rogoznica in Komorni moški zbor Ptuj, Ženski PZ Društva prijateljev PMPO, Plesna skupnost GEA - DPD Svobode Ptuj, raperja Aljaž Šešo - Šešmajster in Mišel Ristov - Amosocialec ter recitatorji Gimnazije Ptuj. Po slovesnosti pa so se tudi tokrat podali na tradicionalni pohod po poteh prijateljstva in spominov na Kicar, kjer je bila popoldne še priložnostna slovesnost s tovariškim srečanjem članov ptujskega Kluba brigadirjev.

Martin Ozmeč

Hrastnik:

Obnovljena spominska plošča in udeleženci pohoda

ZB za vrednote NOB Hrastnik je 5. junija pripravil pohod v Krnice. Udeležilo se ga je deset pohodnikov. Prvi postanek je bil v Spodnjih Krnicah, kjer je odkrita obnovljena spominska plošča na nekdanji zidanci v lasti družine Lidije Šentjunc. Na plošči piše: »V tej hiši so se zbirali prvi borci za novo socialistično Jugoslavijo«. Pohod se je nadaljeval v Krnice, kjer smo se ob 80. obletnici pri spomeniku padlim in umrlim domačinom med narodnoosvobodilnim bojem, poklonili s polaganjem venca in prižigom sveče.

Polaganje venca pri spomeniku v Krnicah

Združenje borcev za vrednote NOB Hrastnik

Črnomelj:

V okviru letnega načrta je Združenje borcev za vrednote NOB Črnomelj 27. junija pripravilo strokovno ekskurzijo Spomin na Kajuh na Štajersko. V Velenju smo se ustavili na Titovem trgu in tam nas je pozdravila podžupanja Mestne občine Velenje. Predstavila nam je zgodovino Velenja, nekaj o njegovem razvoju in ohranjanju vrednot narodnoosvobodilnega boja pri njih. Nato smo se odpeljali mimo Velenjskega jezera v Šoštanj, si ogledali slovenski muzej usnjarstva, Kajuhovo rojstno hišo, dobrodošlico pa so nam pripravili v vili Mayer. Gostoljubno nas je sprejel tudi župan občine Šoštanj. Ker smo ekskurzijo poimenovali Spomin na Kajuh, smo obiskali tudi Žlebnikovo domačijo, kjer je leta 1944 padel Kajuh. Zadnji ogled je bil name-

njen obisku Topolšice, kjer je general Löhr podpisal kapitulacijo na slovenskih tleh. O tem dogodku nas je seznanil kustos muzeja iz Velenja.

Ekskurzijo so nam pomagali pripraviti predstavniki vile Mayer iz Šoštanja in predsednik KO ZB iz Topolšice, ki nas je vseskozi vodil, za kar mu izrekamo iskreno zahvalo. Po zasluženem kosilu smo se odpravili proti domu z obljubo, da bomo predstavnike združenja iz Velenja z veseljem pričakali v Črnomlju.

Ljudmila Kocjan

Zgornja Polskava:

Člani KO borcev za vrednote NOB so v marcu izvedli redni letni občni zbor, na katerem so pregledali delo v preteklem letu in potrdili program dela za letos. Uspešno sodelujejo z vsemi društvi v krajevni skupnosti in občinsko organizacijo ZZB. Ob prazniku krajevne skupnosti Zg. Polskava so pripravili komemoracijo ob grobu talcev v Gaju pri Zg. Polskavi. Pred tem so skupaj s tamkajšnjo lovsko družino primerno uredili okolico pri spomeniku talcev.

Na komemoraciji so nastopili učenci Osnovne šole Zg. Polskava, pevski zbor Obrtnik in KUD Zg. Polskava. Navzoče je nagovoril predsednik krajevne organizacije Zg. Polskava Marjan Ravš.

25. maj je bil včasih znan kot dan mladosti in ta dan so člani izbrali za ekskurzijo v Središče ob Dravi in Razkrižje. Po pokušini izdelkov in ogledu oljarne v Središču ob Dravi jih je pot vodila do Razkrižja, kjer so si ogledali prizor iz življenja v prazgodovini. Zelo lep vtis je na vse prisotne naredil ogled dimnikarskega in čevljarskega muzeja. Sledil je obisk Gibine, kjer so prisluhnili domačinu, ki je predstavil dogodke v teh krajih med osamosvojitveno vojno. V Ljutomeru so prižgali svečo pred spomenikom žrtvam narodnoosvobodilnega boja. Po okusnem kosilu v znanem kmečkem turizmu v Koprivi so se polni lepih vtisov vrnili domov, srečni, da so preživeli prijeten dan v dobri družbi.

Jožica Ravš

Fažana:

Na tradicionalnem 19. srečanju »Titovi dnevi« se je na spominskem dnevu v Fažani zbrala množica obiskovalcev, ki so s pesmijo, glasbo in pozdravi obogatili srečanje. Odprtje je potekalo v Multimedijskem centru Fažana, kjer je bila tudi bogata razstava. Vse navzoče sta pozdravila Josip Hrvatina, predsednik Protifašistične udruge Istrske županije, in župan Fažane. Po krajšem kulturnem programu se je prireditev nadaljevala v parku ob morju,

kjer so udeleženci s pesmijo, glasbo in pozdravi nadaljevali srečanje. Zapeli so mešani pevski zbor iz Istre, ljudski istrski pevci in godci, otroci, pozdrave Društva Tito iz Izole pa je s pesmijo prinesla in s svojo skupino pevk ter dveh harmonikarjev navdušila Marjetka Popovski. Tisočglava množica je z njo glasno prepevala revolucionarne in domoljubne pesmi, zaplapolale pa so tudi delavske zastave.

S. B.

Razbor:

Postavili smo spominsko obeležje aktivistu Osvobodilne fronte na Razborju, Ivanu Kotniku, ki so ga nacisti kot talca ustrelili v Zagorju ob Savi. Na Kunejevi domačiji raste že četrti rod upornih koroških domoljubov. Ivanovo izročilo je obrodilo bogat sad.

Stane Gradišnik

Gabrovica:

V Gabrovici pri Črnem Kalu smo počastili spomin na 28. maj 1944, ko so Nemci, italijanski fašisti in domobranci požgali vas in ubili devet domačinov, med njimi tudi štiriletno Nerino, vse za delo sposobne pa so odpeljali v Nemčijo ali v tržaško Rižarno. Vaščani so raje izbrali smrt in internacijo, kot

V SLIKI IN BESEDI

pa da bi izdali v svojih bunkerjih skrite partizane in tiskarno Žena.

To sta v svojih pozdravnih nagovorih poudarila že predsednik krajevne skupnosti Črni Kal Pavel Frank in predsednik koprškega združenja borcev Vojko Vodopivec. Ves boj ljudi iz tega dela Bržanije in njihove žrtve od 15. maja 1921 dalje pa je zelo občuteno orisala slavnostna govornica dr. Vesna Mikolič, ki sama izhaja s tega dela Kraškega roba, in otroci Osnovne šole Dekani, ki so med nastopom svojega zbora tudi uprizorili nekatere dogodke. Še bolj izrazno sta dogodke podala recitator Brane Grubar in pevka Martina z ansamblom Vstala Primorska. Prav veličasten pa je bil nastop Ženskega pevskega zbora Kombinac in je odlično zaokrožil prireditev, ki jo je pod taktirko Darje Krkoč vodila Mojca Klarič.

Že pred prireditvijo so se pred Sv. Jamo pri Socerbu zbrali pohodniki naše ga združenja in ANPI-VZPI z one strani meje. Počastili so 80. obletnico ustanovitve pretežno italijanske partizanske brigade Alma Vivoda in se med potjo do Gabrovce poklonili pred osapskim spomenikom žrtvam fašizma in druge svetovne vojne.

Miloš Ivančič

Mali Rakitovec:

23. marca je bila na Malem Rakitovcu spominska slovesnost. Navzoči smo se poklonili upornim partizanskim enotam, še posebej 28 padlim borcem

Šlandrove in Tomšičeve brigade ter žrtvam požiga vasi Mali in Veliki Rakitovec 23. marca 1944. ZB NOB Kamnik je leta 1949 nad vasjo Mali Rakitovec uredil grobišče v obliki kamnitega kvadra z zvezdo na vrhu, grobišče je ograjeno s stebriči in verigami. Zanj skrbijo člani KO ZB NOB Rakitovec - Pšajnovica v sodelovanju z občino Kamnik. Od leta 1949 se pri grobišču zbiramo člani ZB NOB Kamnik in krajani krajevne skupnosti Pšajnovica, od osamosvojitve naprej pa se nam pridružijo tudi člani veteranskih in domoljubnih organizacij občine Kamnik.

Letos ob 80. obletnici bitke smo se spet spomnili krutih dogodkov. Spomnili smo se trpljenja in smrti nedolžnih ljudi, smrti, ki so povzročile neopisljivo žalost svojcem in nepopravljivo izgubo našemu narodu. Spomnili smo se gorja, ki so ga občutili preživeli, žene, matere in otroci, ko so se po hudih tragedijah na pogorišču svojih domačij vrnili brez mož, sinov in očetov. Navzoče je v imenu ZB NOB Kamnik in KO ZB NOB Rakitovec - Pšajnovica nagovoril predsednik Igor Kanižar, ki je govor sklenil z besedami: »Vsi padli in preživeli partizani so imeli močno voljo, neuničljivo vero v življenje in veliko ljubezen do domovine. Vztrajanje vseh bork in borcev slovenskega narodnoosvobodilnega partizanskega boja nam je tudi danes v neizmeren ponos.« Slavnostna govornica je bila Romana Učakar, podžupanja občine Kamnik, ki je opozorila na pomen takih prireditev, saj ne smemo pozabiti grozot vojn, ki se ne smejo več ponoviti. Med drugim je poudarila: »Danes, ko stopamo skupaj v imenu tistih, ki so za našo svobodo izgubili svoje življenje, se zavezujemo, da bomo njihov spomin ohranjali živ in da bomo nadaljevali njihovo dediščino.«

V spremljajočem programu so z recitacijami in glasbo nastopile učenke in učenci Osnovne šole Šmartno v Tuhinju, ubrano je zapel kvartet Tuhinjskih ljudskih pevcev, za vezno besedo je poskrbel Igor Žavbi. Župnik Bernard Rožman je ob tej priložnosti namenil molitev za padle partizane v bitki v Velikem in Malem Rakitovcu.

Igor Kanižar, foto: Občina Kamnik

Suhadol:

2. marca je bila spominska komemoracija v spomin na nacistični pobjod domačinov tik pred koncem druge svetovne vojne ob zidu, ki stoji nasproti že skoraj porušene nekdanje Zarnikove vinske kleti. Ob tem zidu so Nemci in belogardisti 2. marca 1945 ustrelili partizana Ivana Ogorevca in Franca

Latina ter aktivistko Antonijo Zagmajster ml. V Suhadolu na Zagmajstrove domačiji so pod strelji padle mama Antonija Zagmajster, njena noseča hči Neža in vnukinja Nadica Germovšek. Po čudežu je preživel hudo ranjen oče Jože Zagmajster. Na domačiji Petan, ki stoji nekoliko stran, pa je v hiši zgorela celotna družina.

Tadej Škof

Ptuj:

Tudi na Ptujskem so člani Zveze borcev zelo dejavni. Združenje borcev za vrednote NOB Ptuj sestavljajo mestna organizacija Ptuj, občinske organizacije Hajdina, Markovci, Gorišnica in krajevne organizacije: Destričnik, Trnovska vas - Vitomarci, Polenšak - Dornava - Juršinci, Kidričevo, Majšperk. V

Obnovljena plošča v spomin na ustanovni sestanek Osvobodilne fronte na Potrčevi cesti oktobra 1942

letu 2021 smo pridobili status nevladne organizacije v javnem interesu. Združenje vodi Branka Bezeljak.

Program dela izvajajo s članarini, s podporo MORS, predvsem pa s financiranjem mestne občine Ptuj, na lokalni ravni pa tudi s podporo občin Gorišnica, Hajdina, Juršinci, Cirkulane in Markovci. Združenje je včlanjeno v Zvezo združenj borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja Slovenije in deluje v skladu z njenimi vrednotami, statutom in programskimi izhodišči, povezuje se s Pokrajinskim svetom združenj borcev Maribor in sodeluje v Koordinaciji veteranskih in domoljubnih organizacij Slovenije - KoDVOS. Glavna naloga je ohranjati spomin na dogodke v času narodnoosvobodilnega boja. Člani pripravljajo spominske slovesnosti ob obeležjih in spomenikih, saj je za vsakim vklesanim imenom na spominski plošči osebna zgodba, povečini zelo mladih ljudi.

Osrednje spominske slovesnosti, ki jih pripravljajo vsako leto, so 27. aprila proslava državnega praznika ob dnevu upora proti okupatorju pred starimi zaporji in tradicionalni pohod na Kicar po poteh prostovoljnega dela s Klubom brigadirjev Ptuj, 8. maja na gradu Borč, kjer je bilo zbirno taborišče za izgnance, taboriščnike in talce, vsako leto polgajo cvetje, prihodnje leto pa

Bratislavci - poslednji boj Natašine čete 9

bo tam osrednja regijska prireditev ob 80. obletnici zmage nad okupatorjem na Ptujskem. 8. avgust je dan spoštovanja vrednot NOB na Ptujskem in obletnica padca Lackove čete leta 1942 - slovesnost pripravijo pred nekdanjimi zaporji na Ptujju in v Mostju v gozdčiku Laze, kjer je četa padla. 6. oktobra pa pripravijo slovesnost v spomin na ustanovni sestanek Osvobodilne fronte na Potrčevi cesti.

Ludvik Kotar

Straža:

V ZB za vrednote NOB Straža smo tako kot vsa leta doslej pripravili in izvedli kratko, a pomembno proslavo ob 27. aprilu, dnevu Osvobodilne fronte. Osvobodilna fronta je bila ustanovljena dan prej, 26. aprila 1941, v hiši književnika Josipa Vidmarja, kjer so se sešli predstavniki nekaj političnih strank in kulturnih delavcev.

Na spominsko slovesnost pri enem od spomenikov NOB v občini Straža povabimo k sodelovanju naše prijatelje iz občinskega kulturnega društva, ki izvedejo program. Člani ZB Straža se zavedamo pomena praznika Osvobodilne fronte in mu v svojem vsakoletnem programu dela namenimo posebno pozornost. Veseli smo spoznanja, da se poleg naših članov proslav udeležuje vse več drugih krajanov, ki jim ta praznik nekaj pomeni.

Pomembno je, da se zberemo, nekaj borbenega in vedrega zapojemo ter prisluhnemo tehtnim besedam slavnostnega govornika.

Dan Osvobodilne fronte je zakoreninjen globoko v naši zavesti in ga bomo tudi v prihodnje počastili s spoštovanjem in hvaležnostjo.

Branko Đukić

Skorno pri Šoštanju:

Ob dnevu državnosti je krajevni odbor ZB NOB Skorno - Florjan - Bele Vode 16. junija pripravil slovesnost v počastitev spomina na 19 padlih borcev Šerčerjeve brigade pri spomeniku na Močavskem vrhu v Skornem pri Šoštanju. V ta namen je bil izveden pohod od Florjana do spomenika padlim borcem. V uvodu slovesnosti je prisotne s pesmijo V hribe šel je dragi moj pozdravil Mešani pevski zbor Skorno. Sledil je govor organizatorja slove-

snosti, predsednika KO ZB NOB Skorno - Florjan - Bele Vode Romana Oblaka. Spomnil je na 25. junij 1991, ko je Skupščina Republike Slovenije sprejela Temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije ter tako uradno razglasila samostojno državo.

Poudaril je, da smo se zbrali na tem kraju, da se spomnimo dogodkov izpred 80 let in počastimo spomin na tiste, ki so se v naši najbolj kruti zgodovini druge svetovne vojne odločili prav in darovali največ, da danes živimo v svoji domovini in govorimo slovensko. Vrednote, zaradi katerih so se odločili, da stopijo v partizanske vrste in jih branijo tudi za ceno svojega življenja, so največ, kar lahko nekdo pokloni za prihodnost svoje domovine. Na nas je, da s spoštljivo in ponosno ohranjamo spomin na dogodke, ki so nas že takrat popeljali na pot naše samostojnosti.

Ob zvokih slovenske himne, ki so jo zapeli člani MePZ Skorno, so pri spomeniku prvič slovesno dvignili slovensko zastavo predsednik krajevne skupnosti Skorno - Florjan Matej Skornšek, predsednik turističnega društva Skorno Srečko Stropnik in član Turističnega društva Skorno Franc Skornšek. Ob praznovanju dneva državnosti so pri spomeniku položili venec v spomin na 19 padlih borcev Šerčerjeve brigade. Venec so položili župan občine Šoštanj Boris Goličnik, predsednik KO ZB NOB Roman Oblak in podpredsednik območnega združenja veteranov vojne za Slovenijo Anton Urbanc.

Zatem so bili navzoči vabljani do cerkve sv. Antona, kjer je msgr. Jože Pribožič daroval mašo za domovino in za vse, ki so v drugi svetovni vojni darovali svoje življenje, bili internirani in kakor koli trpeli zaradi agresije fašističnega okupatorja. Po maši je sledila pogostitev s prijetnim druženjem.

Andrej Dermol

Žiri:

Pomladni dan, jutro, žvrgolenje ptičkov, šumenje bližnjega potoka. Prebujanje dneva. Dobro jutro, dober dan, danes bo najlepši dan. Petek je. Otroštvo. Spomin na mamino navdušenje, ko je ob prazniku prejela prve znanilce pomladi, zvončke, nabrane na sosedovem travniku. Čudovit osmi marec.

Mednarodni dan žena je praznik žensk, ki ga v približno sto državah vsako leto praznujejo 8. marca. Dan žena je postal datum za praznovanje napredka žensk v družbi, kulturi, politiki, gospodarstvu in znanstvenem svetu. Dolgoletna tradicija krajevne organizacije za vrednote NOB Žiri je, da na ta dan priredi srečanje v prijetni ženski družbi. Tako se izkaže tudi zahvala ženskam, ki so naše življenje obogatile s svojo močjo, modrostjo in ljubeznijo.

Za uvod v letošnje druženje sta poskrbela osnovnošolca Jera Poljanšek z besednim delom in Maks Kosmač s harmoniko. Zbrane je nagovoril predsednik organizacije Ivan Albreht. S klepetom so si polepšale dan in slovenski nagelj, ki so ga prejele, je bil znak pozornosti, ki si ga slavljence vsekakor zaslužijo.

Nepogrešljive ste. Kot pomladne cvetlice znanilke vsega dobrega.

Barbara Peternel

Straža, Vavta vas:

Na rojstni dan naše prelepe domovine je ZB za vrednote NOB Straža pripravil spominski pohod ob spomenikih NOB Straža. Kljub hladnemu in deževnemu vremenu se ga je udeležilo kar nekaj pohodnikov, občanov, članov ZB za vrednote NOB in gostov. Pri spomeniku ob cerkvi svetega Tomaža v Straži je bil tudi krajši kulturni program. O tem spomeniku in 33. rojstnem dnevu domovine je govoril predsednik ZB za vrednote NOB Straža, tovariš Andrej Radešček. Med drugim je poudaril pomen spomenika in nenehno skrb zanj v okviru varovanja vrednot narodnoosvobodilnega boja. Ni pa seveda pozabil tudi dvajsetletne pripadnosti Slovenije največji evropski družini - Evropski uniji. Sledila sta še dve recitaciji o domovini. Pot nas je vodila še do vseh drugih spomenikov po Straži. Ob vsakem smo se ustavili in predsednik je povedal nekaj besed. Pot smo sklenili v Vavti vasi, kjer je sledilo tovariško druženje ob divjačinskem golažu.

Marija Andrejčič

Hrastnik:

2. junija 1944 zvečer so borci VDV-patrule skupaj s Šlandrovo brigado napadli bunkerje in rudniško vzpenjačo na Blatih v Hrastniku. Medtem ko je potekala bitka za bunker in vzpenjačo, je druga skupina VDV v Hrastniku mobilizirala nove borce. Hrastniški najbolj zagrizeni izdajalci iz Steklarne so pod vodstvom Maksa Bauerja postavili zasedo na križišču, ki vodi iz naselja Studence v naselje Ano.

V SLIKI IN BESEDI

Ko so iz smeri Rudnika prišli rudarji prostovoljci, namenjeni v partizane, je nemška zaseda z rafali ubila Avgusta Vrtačnika, Karla Kalužo, Franca Babiča in Franca Gučka. Vsi so bili moške v najlepših letih, stari okrog 30 let, in so bili pripravljene svoje življenje žrtvovati za svobodo.

V spomin na padle je bil na Ani leta 1949 zgrajen spomenik. Obnovljen je bil leta 1968. 15. junija letos je na Ani potekala krajsa, toda spoštljiva slovesnost ob 80. obletnici dogodka. Slovesnost so pripravili člani KO ZB za vrednote NOB Rudnik Hrastnik v sodelovanju z Revirsko spominsko četo. Nekaj besed o dogodku je spregovoril Tone Grebenc, predsednik KO, venci pa je z delegacijo položila predsednica ZB za vrednote NOB Hrastnik Danijela Kovač. Vodenje slovesnosti z recitacijo je uspešno opravila osnovnošolka Lina Grebenc.

Darja Grebenc

Bovec:

Združenje borcev za vrednote NOB občine Bovec je 12. maja pripravilo spominsko proslavo ob 80. obletnici bitke na Prehodu nad Poljancami. V lepem sončnem vremenu se je slovesnosti udeležilo kar 80 pohodnikov. Vse to je dalo pravi pečat obeležju in izredno lepi proslavi, na kateri je bil slavnostni govornik predsednik Združenje borcev NOB vseh treh posoških občin, tovariš Rok Uršič.

V izčrpnem govoru je vse navzoče spomnil na kruti dogodek. Bilo je jutro v prebujajoči se pomladi, ko je sovražnik presenetil skupino partizanov, čeprav so ti na težko prehodnem terenu imeli stražo. Seveda je pri tem sodeloval domači izdajalec, ki je za hrbet skupine partizanov na sicer težko dostopnem kraju zvito pripeljal nacistične vojsake. Ob rani zori so sklenili trden obroč in napadli borce, med katerimi so bili sami mladi fantje iz okolice Bovca. Čeprav so partizane iznenadeni, so se ti poskušali rešiti. V neena-

kem boju zaradi sovražnikove premoči so padli trije naši borci.

Na ta dogodek se vsako leto spomnimo in skupaj z bovškimi odborom ZB izpeljemo ta pohod, ki privablja številne udeležence. Proslavo obogati kulturni program, ki ga v celoti pripravi Kulturno društvo Golobar. Letos je sodeloval MEPZ Golobar, ki je zapel nekaj partizanskih pesmi. Pravi čar pa je ob govoru predsednika KUD in predsednika za vrednote ZB dal zvok harmonike mladih harmonikarjev, ki so z igranjem ob spominski plošči navdušili vse pohodnike. Med njimi je bil tudi bovški župan Valter Mlekuž, ki se vsako leto udeležuje tega pohoda. Pohvalno je bilo, ker so bili na tej prireditvi tudi mladi cibani planinci. Pod nadzorom vodnika so se s skupino varno vrnili v dolino ob Pluženskem jezeru. Tam sta vse skupaj pričakala topel obrok in pijača. Za to gresta vsa zahvala in spoštovanje Lovski družini Bovec in Turističnemu društvu Bovec, ki sta nesebično pripomogla k splošnemu zadovoljstvu po vrnitvi v dolino. Med pogostitvijo je vse navzoče pozdravil 91-letni geolog in častni občan občine Bovec, dr. Jurij Kunaver. V vasi Plužna, kjer je tudi njegovi dom, je na treh panojih pripravil razstavo, ki je predstavljala zgodovino Poljance od tragičnega boja pa vse do danes.

Mitja Cuder

Litija, Šmartno:

V počastitev 27. aprila, dneva upora proti okupatorju (včasih dneva Osvobodilne fronte), je Zveza borcev za ohranitev vrednot NOB Litija - Šmartno v sodelovanju z občino Litija tudi letos pripravila občinsko proslavo na Javorskem pilu. Začela se je s pozdravnim in uvodnim nagovorom voditeljice prireditve, domačinke Anice Resnik, ter slovensko himno Pihalnega orkestra Litija pod vodstvom Vasije Namestnika. Sledila sta pozdravni nagovor pod-

Občinska proslava ob dnevu upora proti okupatorju je bila na Javorskem pilu.

predsednika Zveze združenj borcev Litija - Šmartno Zlata Mantla ter slavnostni govor župana občine Litija Francija Rokavca, ta je v svojem govoru predstavil dejavnike, ki so slovenski narod skozi zgodovino pripeljali do zelenega cilja, to je do samostojnosti in lastne države.

V nadaljevanju govora se je dotaknil tudi zdajšnjih dogodkov in jih primerjal s takratnimi ter iskal vzrok in dejstva, zakaj vedno znova ponavljamo enake napake. Opozoril je na nujnost ohranjanja stvarnega predstavljanja zgodovine in takratnih dogodkov, brez prikrojevanja resnice. Rdeča

nit govor je bila poudarek na strpnosti, povezanosti in sodelovanju med različno mislečimi, delavnosti in vztrajnosti v navezi s iznajdljivostjo in »brihtnostjo«. Za primer je navedel naše športnike, ki tako v individualnih kot tudi kolektivnih športih z vsemi prej opisanimi lastnostmi dosegajo izjemne rezultate. Župan je svoj govor končal z mislijo, da je treba takšne praznike negovati in vsebino njihovega povoda prenašati na nove generacije kot spomin in opomin na takratne dogodke.

V kulturnem programu, ki se je prepletal skozi slovesnost, smo poslušali Kajuhove, Tavčarjeve, Pavčkove recitacije in partizanske pesmi ter koračnice v izvedbi Pihalnega orkestra Litija, harmonikarja Leona Ciglarja, recitatorjev Anice in Vinka Resnika ter Vilija Lušine. Za nastop se jim tudi v županovem imenu iskreno zahvaljujemo.

Iskrena hvala tudi praporščakom, Lovski družini Gabrovka in Krajevni organizaciji ZB Gabrovka, katerih člani so uredili prostor pri spomeniku in grobnici, vsem udeležencem prireditve ter vsem drugim, ki so s svojo prisotnostjo in nesebično pomočjo pri pripravi dali pečat dogodku.

Matjaž Aškerc

Dragatuš:

Na osvobojenem ozemlju v Beli krajini je od jeseni 1943 vse do maja 1944 deloval glavni štab narodnoosvobodilne vojske, ki mu je poveljeval general Franc Rozman - Stane. V marcu in aprilu 1944 je bil nameščen v Dragatušu, a se je tik pred nemškim bombardiranjem umaknil. Dragatuš je postal tarča nemške vojske in v letalskem napadu 5. maja 1944 je bilo na središče naselja v treh etapah odvrženih 120 stokilogramskih bomb, kar je popol-

noma izmaličilo podobo kraja. Med bombardiranjem niso bile porušene in požgane samo hiše, lepa šola, občina, župnišče, pošta in cerkev, z njim so izgini vse premoženje, spomini in sledi, ki bi lahko pripovedovali o bogati zgodovini Dragatuša.

Zato smo se 5. maja na slovesnosti v Dragatušu v spomin in opomin, da se vojne grozote ne ponovijo, spomnili nemškega bombardiranja in trpljenja naših prednikov. Da mir ni samoumeven, se je zavedal že pesnik in vsestranski umetnik Evgen Cestnik, doma v Dragatušu, ki je v eni od svojih partizanskih pesmi zapisal:

*Utaplja se v krvi, mržnji vse človeštvo,
zastonj po zvezdi se miru ozira.
Kdaj konec bo svetovnega prepira
in kdaj končano vojne bo prekletstvo?*

*Ko bodo narodi sveta spoznali,
da zemlja kruha je za vse rodila,
le da deliti prav ga niso znali.*

Alojz Puhek, foto: Jani Pavlin

Ljubljana:

Januarja letos je minilo 50 let od dne, ko je bila leta 1974 v Vojašnico Šentvid v Ljubljani na služenje vojaškega roka napotena 47. generacija kadetov Pehotne šole rezervnih častnikov. Generacijo kadetov so sestavljali naborniki iz Slovenije. To je bil tudi prvi primer v zgodovini jugoslovanske armade, da je bila enota sestavljena po narodnostnem načelu. Poveljnik enote je bil poročnik Anton Tovornik.

Celotna generacija je bila po končanem služenju vojaškega roka razporejena v štabe in enote Teritorialne obrambe Slovenije. Del kadetov je poklicno začel vojaško kariero prav v štabih Teritorialne obrambe. Večina častnikov je v letih 1990 in 1991 z različnimi poveljniškimi nalogami delovala v enotah in štabih Teritorialne obrambe. V šoli se je v času njenega delovanja usposobilo trinajst generacij, skupno okoli 1300 častnikov.

Srečanje pripadnikov 1. generacije PŠRO Ljubljana smo izvedli 21. maja letos v Vojašnici Edvarda Peperka v Mostah v Ljubljani. Pokrovitelj spominskega srečanja je bil načelnik generalštaba Slovenske vojske, generalpodpolkovnik Robert Glavaš.

Kadet prve generacije te šole Boris Črne je pri založbi Buča d.o.o. izdal knjigo z naslovom »Dobri kadet Boris?«, v kateri brez olepšav vojaškega življenja, zanimivo in pronicljivo opisuje takratno šolanje. Sem in tja se humorno odmakne od resnosti, s katero smo takrat sprejemali vojaška znanja in v drugem delu šolanja (stažiranju) pridobivali prakso vodenja in poveljevanja ter dela z različno nacionalno in izobrazbeno strukturo enot, ki smo jih vodili.

S. B.

Kadeti 47 generacije, ki so se leta 1974 šolali v vojašnici v Šentvidu.

SPOROČILA

Ogled krajev spomina

Vabimo vas na ogled krajev spomina iz druge svetovne vojne v vzhodnem delu Ljubljane, na območju četrtne skupnosti Sostro. Tam je spominsko območje Sv. Urh, v teh krajih so nastale prve slovenske partizanske enote in se je začel prvi upor proti okupatorju.

V vasi Podlipoglav pod znamenitim Pugledom je Krajevna organizacija za vrednote NOB Zadvor - Sostro v letu 2023 spet obudil delovanje Spominske hiše v Podlipoglavu, ki je bila nekoč v lasti partizanske družine Smrekar in je bila v celoti podarjena Zvezi borcev z namenom, da je hiša spomenik II. grupe odredov in upora proti okupatorju. Ta boj se je začel že leta 1941 na območju med Molnikom, Orlami in Pugledom. Na pročelju spominske hiše je nameščenih deset spominskih plošč, posvečenih dogodkom med narodnoosvobodilnim bojem. Ta hiša hrani arhivsko zbirko lokalne vojne zgodovine z razstavo predmetov, knjig, pisanega gradiva lokalne vojne zgodovine.

Vodeni ogled, ki traja poldrugo uro, obiskovalca seznanja s časom prvih delavskih uporov, kulturnega delovanja, prvih rajonskih odborov NZ in OF, ustanovitve prve slovenske partizanske čete - Molniške čete, ustanovitve 2. štajerskega bataljona in II. grupe odredov, organizacijo šolskega vojaškega tabora na Pugledu, bolnišnice in tiskarne. Na Pugledu se je v letih 1941-1943 zadrževalo politično in vojaško vodstvo, tu je partizansko pot začel znameniti komandant Franc Rozman - Stane. Območje z okolico Pugleda je bilo prvo slovensko osvobojeno ozemlje.

Ko obiskujemo naše kraje, ne moremo pozabiti obiskati Sv. Urha, enega izmed najgrozovitejših krajev zločinov sodelavcev okupatorja nad lastnimi ljudmi, ki so sodelovali v organiziranem odporu. Na spominskem območju Sv. Urh nas vse spominja na tiste hude čase, in sicer spomenik - grobnica (delo akademskih kiparjev Z. Kalina in K. Putriha), znamenita lipa, ki je služila za kraj mučenja žrtev urhovskih rabljev - domobrancev in mežnarja, nekdanja domobranska postojanka in hkrati mučilnica, ki je zdaj muzej v upravljanju Muzeja Ljubljana in je za obiskovalce odprta vsak dan od 8. do 13. ure. V muzeju so na voljo tudi brošure avtorja dr. Martina Premka, ki na kratko predstavijo zgodovino in dogajanje na Sv. Urhu in širše med drugo svetovno vojno.

Poleg obiska spominskega območja Sv. Urha priporočamo tudi ogled spomenikov, posvečenih padlim in umrlim v času vojne vihre, ki so v bližini, in sicer spomenik petih pušk, posvečen Molniški četi, spomenik osvoboditeljem Ljubljane na Orlah, spomenik na Pugledu in še številna druga obeležja.

V okviru ogleda skupin lahko po želji vključimo tudi ogled drugih zgodovinskih, krajevnih in turističnih znamenitosti naših krajev. **Več informacij dobite na telefonski številki 041 684 836 (Marija Kocjančič).**

Branka Kastelic

DOGODKI

Komemoracija na Rabu

Ob letošnji 81. obletnici osvoboditve koncentracijskega taborišča Kampor na otoku Rabu ZZB NOB Slovenije, Koordinacijski odbor žrtev vojnega nasilja in Taboriščni odbor Rab - Gonars organizira jo spominsko slovesnost v počastitev 81. obletnice osvoboditve taborišča. Prireditve v Kamporju na otoku Rabu bo **v soboto, 7. septembra 2024**, predvidoma ob 16. uri. Organiziran bo tudi avtobus z odhodom iz Ljubljane. Predviden odhod je v soboto, 7.9. 2024 ob 6.30 iz Ljubljane. Nastanitev s polpenzionom bo v Loparju na otoku Rabu, povratek pa v nedeljo, 8.9.2024 v večernih urah. Prispevek v dvoposteljni sobi je 70 EUR na osebo, za enoposteljno pa 85 EUR in vključuje avtobusni prevoz ter nočitev s polpenzionom (večerja in zajtrk).

Vabljeni, da se čim prej prijavite na moj elektronski naslov herman.janez@gmail.com ali na GSM 031 654 420.

Herman Janež ml.

SVOBODNA
BESEDA

www.svobodnabeseda.si

■ JUBILEJ

90 let Aleksandra Šabca

4. julija, na dan borca, je tovariš Aleksander Šabec iz Hruševja praznoval 90 let. Izhaja iz zavedne partizanske družine, ki je v vojni za domovino izgubila tri strice. Aleksander Šabec je bil dolgoletni predsednik ZB Hruševje. V obdobju predsedovanja je poskrbel, da so bili borci spoštovani in cenjeni. Bil je organizator vsakoletne proslave v vasi Sajevče, kjer je Sočanov bataljon, ki je bil na pohodu s Primorskega na Dolenjsko, januarja 1945 ob napadu Nemcev utrpel hude izgube.

Tovariš Šabec je vseskozi skrbel za vzdrževanje in obnovo spomenikov. Spomenik pri Sajevčah je zanj

svetel lik spomina na dogodke narodnoosvobodilnega boja in trpljenja naših ljudi med vojno. Do njega ima poseben odnos in spoštovanje.

Bil je vseskozi aktiven družbenopolitični delavec. Več let je bil tudi predsednik krajevne skupnosti Hruševje. V letih njegovega predsedovanja so vse ceste v vaseh asfaltirali, napeljali vodovod,

kanalizacijo, telefonsko napeljavo in uredili pločnike ter center v Hruševju. Posebno pozornost je posvetil vasema Rakulk in Sajevče, ki sta bili vrsto let zapostavljeni. V letih 1986–90 je bil tudi predsednik SIS za infrastrukturo v občini Postojna, s svojimi izkušnjami je veliko pripomogel k razvoju celotnega območja.

Za zasluge mu je občina Postojna leta 1990 podelila visoko občinsko priznanje 23. april. Bil je tudi predsednik območnega združenja ZB Postojna. Je prvi med borci, ki je prejel najvišje priznanje ZB Slovenije – zlato plaketo. Je tudi član TIGR. Tovariš Aleksander spomini na narodnoosvobodilni boj. Spoštujte te vrednote in vseskozi poudarja socialno pravičnost in poštenje. Borci, prijatelji mu želimo še veliko zdravja.

Livij Knafelc

97 let Vide Medvešček

15. junija je Vida Medvešček je 15. junija praznovala svoj 97. rojstni dan. Od leta 1956 živi in deluje v Portorožu. Ves čas je bila aktivna članica ZB, najprej kot tajnica, nato pa dolgoletna predsednica portoroškega združenja borcev. Med učence osnovnih šol v piranski občini je z živo besedo prenašala vrednote narodnoosvobodilnega boja.

Rodila se je v družini Kragelj na Dobljarju v Soški dolini. Že zgodaj je ob domači vzgoji in branju vsrkala domoljubje in uporništvu. Komaj petnajstletno so jo italijanski orožniki kot osumljenko obiskali na domu in ji zapretili, da se ne sme oddaljevati od svojega doma. Zatem so jo iskali tudi domobranci, a je na srečo niso dobili, ker se je pravočasno umaknila v ilegalno. Kot mladinska in skojevaska aktivistka je pod imenom Zorana delovala v zapadnoprimorskem okrožju. Prepeščila je mnoge skrite in strme poti na desni in levi strani Soške doline, tudi na Krn ter prek Kolovrata vse do Rezije.

Ob koncu vojne 1945 je delovala kot mladinska aktivistka. Skupaj s

sotovariši je v Kanalu ob Soči organizirala demonstracije za priključitev Primorske matični domovini. Zavezniška vojaška uprava je organizatorje demonstracije aretirala in jih odpeljala v goriški zapor, med njimi tudi Vido.

Svojo življenjsko pot je nadaljevala kot brigadirka pri gradnji železniške proge Šamac–Sarajevo, nato kot dijakinja gradbene stroke, kot spoštovana delavka v koprskem projektne biroju in kot dejavna Portorožanka. Njen dom v Portorožu, ki sta si ga postavila skupaj z možem Rinom Medveščkom, po rodu iz Goriških brd, polnijo njuni potomci in tudi širša rodbinska skupnost. Le Rina, ki je med narodnoosvobodilnim bojem opravljal zelo tvegane naloge, ni več med nami.

Veronika Vezovnik

ZAHVALA VIDI

(ob Vidini 97-letnici)

*Vida nam vsem draga,
zelo mlada si bila,
ko si sprejela skrito ime – Zorana.*

*Nisi se bala črnega fašista,
nisi se bala belogardista,
sprejela si besedo partizana.*

*Nisi smela biti več doma,
zato si v ilegalno šla.*

*Dobri ljudje so ti dajali zavetje,
skorjo kruha, košček strehe.*

*Po stezicah skritih
te je pot vodila gor in dol
in čez Kolovrat*

*med Benečane in Rezijane.
Recitala in pela si jim
pesmi slavčka našega*

*in Prešerna – poeta velikana.
Soča mrzla je v dalj hitela,
ko si se na goro Krn vzpela.*

*Vročična si v seniku prenočila,
dobra žena ti je mleka toplega nalila.*

Dobrih mater nikoli nisi pozabila.

■ KNJIGA Matija Žganjar

En dan partizan

Matija Žganjar, poznamo ga kot avtorja nekaterih zgodovinskih publikacij, med drugim tudi monografije Zlomljena krila, je pred kratkim v samozaložbi izdal knjigo z naslovom En dan partizan. Knjiga opisuje njegovo mladost, nekatere kmečke običaje na kmetih v rodni vasi Sela pri Lavrici, zlasti pa medvojno obdobje.

Ob začetku druge svetovne vojne v Jugoslaviji je bil Matija star manj kot 14 let (je letnik 1928) in je iz-

poboje zavednih ljudi in partizanov, napačne odločitve mladih in zavedenih, vlogo Katoliške cerkve, na koncu pa je izredno zanimiv opis njegovega doživljanja ob osvobajanja Ljubljane v prvih dneh maja 1945. S spomini seže tudi v kratek čas po vojni, v delitev zemlje med revne kmete in mladinske delovne akcije.

T. Ž.

redno močno doživljal tiste stresne usodne čase.

V knjigi opisuje izdaje belogardistov, pozneje domobrancev, številne

Naročilo knjige

Cena knjige je 18 evrov, naroči pa se jo lahko prek e-pošte toma.zganjar@gmail.com, osebno pri avtorju (naslov Matija Žganjar, Mokrška 62, Ljubljana) ali po telefonu 041 798640. Plačilo je po povzetju ali dogovoru.

■ SPOMINI Žumberk in Bela krajina

Hudičev ples – 80 let od nemške ofenzive

Po kapitulaciji Italije septembra 1943 je Bela krajina postala osvobojeno ozemlje in tu se je začel pomemben del nacionalne zgodovine. Tu so se nastanili Glavni štab Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, Izvršni odbor Osvobodilne fronte in vrsta drugih organov.

Ena od ofenziv proti osvobojenemu ozemlju Žumberka in Bele krajine se je začela 10. julija 1944 in je trajala do 17. julija 1944. V tem vdoru so bili prizadeti predvsem Metlika in okoliški kraji.

Nasproti 4000 sovražnim vojakom – Nemcem, Kozakom, Čer-

s prstom vred. Sovražnik, ki se je brezobrambno vdal, je bil v vseh primerih brezobzirno pobit ...»

Črnomaljski duhovnik Lojze Jože Žabkar se je teden dni po požigu Metlike, 21. julija, odpravil v Metliko pogledat, kako so jo upustošili. Še isti večer je v spomin na 16. julij 1944 napisal pesem Hudičev ples. Iz nje navajam nekaj odlomkov:

*Hudič zaplesal ples je svoj,
ko planil v mesto je sovragov roj.*

*Moritev, rop, požig
in skrunjenje
nasipal tujec*

Požgani Malešičeva in Ogulinova hiša v Metliki 16. julija 1944. Danes na tem kraju stoji hotel Bela krajina. (Fototeka Belokranjskega muzeja v Metliki)

kezom, ustašem in domobrancem – pod vodstvom Helmutha von Pannwitzja je operativni štab slovenskih in hrvaških enot postavil približno 3000 partizanov. V tem obdobju so potekali tudi najtežji boji za Metliko. Oddelku okoli 300 Nemcev, Čerkezov in ustašev je 16. julija dopoldne uspelo vdreti v Metliko, kjer je ostal le kakšno uro in pol. V tem času so vojaki ubijali, ropali, požigali in posiljevali. Komisija pri predsedstvu SNOS za ugotavljanje zločinov okupatorja in njegovih pomagačev je takoj po končanih bojih ugotavljala zločine sovražnika in po pričevanju žrtev in drugih prič popisovala škodo.

V času vdora so sovražni vojaki v Metliki in okoliških krajih ubili dvanajst ljudi, dve ženski sta umrli zaradi eksplozije min, ranjenih je bilo sedem ljudi; zgorelo je 52 hiš, 214 gospodarskih poslopij in 70 zidanic, odpeljali so 67 glav živine, 86 prašičev in več kot tisoč glav perutnine, šest konj, 13 ovac, dve kozi, 159 zajcev in mnogo vina; ljudem so vzeli tudi 484.500 lir, 140 rajhmark in 6000 kun. Zgorelo je osem glav goveje živine in 16 prašičev. S poslopji vred je v Metliki 40 družinam zgorelo prav vse.

Slovenske in hrvaške partizanske enote so imele v teh bojih skupno 66 mrtvih, 123 ranjenih in 29 pogrešanih. Koliko žrtev je imel sovražnik, je težko reči, ker njegova poročila ne omenjajo izgub.

V teh julijskih bojih so sodelovali tudi domobranci. Nemško poveljstvo 13. policijske oklepne čete je v svojem poročilu o bojih pri Metliki poročalo tako: »... da so se pripadniki slovenskega domobranstva spravili nad že padle sovražnike in jih popolnoma izropali ter deloma tudi masakrirali. Prstani, ki se niso dali dovolj hitro sneti s prstov, so bili enostavno odrezani

*v mirne je vrste.
Ponosno mesto, rado al nerado,
moralo na strašno je grmado.*

*Na strtim mestom, nad vasjo,
nad zrelim žitom
k maščevanju je na glas pozvanjalo.*

Božidar Flajšman

V zapisniku Komisije št. 14 o zaslišanju ene od prič, sestavljenem 24. julija 1944 v Draščičih, je pričja N. N. med drugim povedala:

»Neki kozak mi je grozil z bajonetom, da me bo zaklal, če se mu ne vdam. Te pretnje sem se tako ustrašila, da sem bila brez moči, nakar me je zvelkel v sobo na posteljo in me posilil. Ostali kozaki so čakali pred vrati in so se nato vrstili pri meni. Bilo jih je morda kakih 8. Vsi so zelo grdo ravnali z menoj, in bi me sigurno ubili, če bi se jim ne udala.«

■ VABILO

Ogenjca

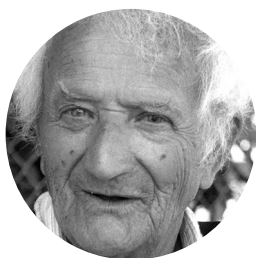
Zadnje nedeljo v juliju, **28. julija ob 11. uri**, vas vabimo, da se v osrčju mogočnih gozdov Velike gore – med Travno goro in Loškimi Potokom – zberemo na kraju tragedije šestnajstih junaško padlih ranjencev in članov osebja partizanske bolnice Ogenjca in počastimo spomin nanje. Slavnostni govornik bo predsednik ZB za vrednote NOB Slovenije Marijan Križman.

Organizator spominske slovesnosti je Društvo za ohranitev spomina na partizansko bolnico Ogenjca, Travniki, Loški Potok. Dodatne informacije lahko dobite na telefonski številki 041 408 231.

IMELI SMO LJUDI

Angel Korče

Zapustil nas je naš dolgoletni član in tovariš Angelo Korče. V Zvezo borcev se je včlanil takoj, ko je dopolnil 18 let, in ostal član polnih 64 let, vse do svoje smrti. Bil je dejaven član krajevne organizacije ZB Barje, vedno na voljo za pomoč in nasvet. V preteklosti je sodeloval v številnih akcijah naše organizacije in je bil naš nepogrešljivi član, ki je bil Barju privržen z dušo in srcem. V zadnjih letih je kljub šibkejšemu zdravju ohranjal stik z borčevsko organizacijo in se je, dokler je mogel, udeleževal vseh pomembnejših dogodkov. Do zadnjega dne je živahno in kritično presojal in komentiral dogajanje v naši državi, mestu Ljubljana in na Barju. Nenehno je opozarjal na pomen ohranjanja vrednot našega narodnoosvobodilnega boja med letoma 1941 in 1945, zlasti med mlajšimi, ki so pogosto žrtve zavajanja in dezinformacij.

Ob žalostnem trenutku Angellovega odhoda smo se zbrali svojci, sorodniki, tovariši in prijatelji, da ga še zadnjič počastimo in se poklonimo njegovemu spominu v imenu barjanske Krajevne organizacije Zdrženja borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja Vič - Rudnik in prapora Krimskega odreda. Svojem izrekamo iskreno sožalje.

ZZB NOB Barje

Branko Merhar

Zelo nas je 7. maja pretresla novica o nenadni smrti Branka Merharja, še zlasti zato, ker je aktivno živel in se vsak dan gibal med nami tako v mestu kot na vasi. Rodil se je 4. junija 1955 v Ljubljani kot prvi otrok očetu Francu Merharju in mami Francki. Osnovno šolo je obiskoval v Stari Cerkvi. Po končani osnovni šoli je končal gimnazijo v Kočevju in pravno fakulteto v Ljubljani.

Ob prvi službi v podjetju LIK Kočevje je spoznal bodočo ženo, s katero sta si tukaj spletla prvo gnezdece. V zakonu sta imela dve hčeri. Zaradi povečane družine sta si z ženo zgradila hišo in obnovila ženi-rojstno hišo. Pogosto sta ga obiskovali hčeri z družinama in štirimi vnuki. Zelo rad je imel urejene cvetoče vrtove in pokošene travnike.

Branko je bil od malih nog zagnan športnik in privrženec športa v Kočevju. Skupaj smo občasno hodili na morje in lovili ribe, skupaj smo tudi osvajali slovenske dvatisočake. Poseben konjiček je bilo kuhanje in pečenje. Vsakokrat smo se veselili njegovega rojstnega dneva zaradi jedi, ki jih je pripravil. Branko je bil družbenopolitično aktiven in član in podpornik več organizacij. Slu-

žil je narodu v nekdanji Jugoslaviji in pridobil vidni častniški čin. Bil je aktiven vojak in častnik v osamosvojitveni vojni za Slovenijo. Od leta 2015 je bil član Zdrženja za vrednote NOB Kočevje, KOZB Poljska dolina ob Kolpi. Trudil se je za ohranjanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in povečevanja članstva. Rad se je udeleževal naših zborov kakor tudi skupnih slovesnosti in prireditev zveze borcev Kočevske in širše.

Bil je soustanovitelj in dolgoletni član Rotary kluba Kočevje ter njegov dvakratni predsednik. Bil je inovator in je ustanovil družbo Recinko, kjer je bil dolga leta zaposlen in njen direktor. Kot človek je bil zelo čustven, razumevajoč in zmeraj pripravljen sodelovati in pomagati. Ostal nam bo za vedno v srcu in ohranili ga bomo v najlepšem spominu.

Pavel Majerle Kukin

Nada Tarman -
Smelja

Na dan, ko je bila 27. aprila 1941 ustanovljena Osvobodilna fronta, se je letos od nas poslovila Nada Tarman, ki je s svojo družino med prvimi v okupirani Ljubljani sledila klicu Osvobodilne fronte k uporui slovenskega naroda proti fašizmu, nacizmu in domačim izdajalcem. Kako simbolično!

Zaradi vedno hujšega terorja okupatorjev in tudi domačih izdajalcev sta se v Nadi Tarman v prvih tednih okupacije nabirala srd in sovraštvo do tujcev ter želja po vsestranskem uporu. Še posebej jo je bolelo, da so okupatorji zahtevali, da jih ljudje pozdravljajo v njihovem jeziku in sploh da se Ljubljančani celo sporazumevajo v italijanski. Želja po vsestranskem uporu je bila vsak dan močnejša. Prav zato je organizacija ilegalnega dela v rokah OF stekla hitro in množično. Tudi družina Iva in Slave Tarman iz Šiške se je takoj na začetku druge svetovne vojne vključila v delo na terenu in prek Osvobodilne fronte delovala na različne načine, tudi s skrivanjem otrok »illegalčkov«. Družina je bila izdana in italijanski okupator je očeta Iva, hčer Nado in sina Janeza najprej zaprl v Ljubljani, pozneje pa oba otroka poslal v italijanske zapore. Nada, pozneje partizanka Smelja, je bila zaprta v Fossombroneju, eno leto je bila tudi v samici.

Po kapitulaciji Italije se je Nada pridružila primorskim partizanom. Kot kurirka je delovala predvsem na Primorskem, prenašala je zaupno pošto in spremljala razne za partizansko gibanje pomembne ljudi od postojanke do postojanke. Ob prenašanju zaupne pošte izpod Nanosa proti Postojni so jo nekega zimskega dne zajeli belgardisti in odpeljali s seboj v vojašnico in zapor. Z zvijačo jim ušla in se s pomočjo zavednih Postojnčanov uspešno rešila.

Svojo uporniško pot je Nada nadaljevala v Beli krajini, kjer so na

osvojenem ozemlju nastajali zaletki prihodnje države. Vključili so jo v upravo in povabili na avdicijo za napovedovalko radia Osvobodilne fronte – ROF. Po ustanovitvi prve slovenske vlade v Ajdovščini se je vrnila v osvobojeno Ljubljano. Tu se je kot prva radijska napovedovalka vključila v delo na Radiu Ljubljana. Kmalu je sledila pot z Antejem Novakom v Celovec, kjer bi morala prevzeti celovški radio. Žal sta bila prepozna, saj so bili tam že zavezniki. Nista oklevala in sta se nemudoma odpeljala v Maribor, kjer je Nada prevzela vodstvo Radia Maribor in z dvema radijskimi tehnikoma, ki sta tam že delovala, zasnovala prva organizirana radijska oglašanja. Z njenim obdobjem v Mariboru je povezan še en drobec Nade kot upornice in borke za svobodo. Prva je na povabilo režiserja Frana Žižka na proslavi v čast osvoboditve na odru Mariborskega gledališča recitala pesem Karla Destovnika - Kajuha Materi padlega partizana.

27. aprila letos se je Nada Tarman v 103. letu svojega bogatega in uporniškega življenja poslovila kot zadnja pevka ženskega APZ Franceta Marolta - Žapce, ki je deloval eno leto, in sicer do razglasitve kulturnega molka. Bila je tudi na zadnjem, znamenitem koncertu APZ Franceta Marolta decembra 1941 v Unionski dvorani. Vedno znova se je spominjala navdušenja in energije, ki je še posebej s pesmijo Lipa zelenela je spodbujala Slovence k uporui proti okupatorju in domačim izdajalcem.

Meta Verbič

Marija Lazar

V častitljivi starosti – stoprvem letu se je poslovila Lazarjeva Micka iz Kroke – zvesta članica naše organizacije in predvsem domoljubna, načelna Slovenka. Rodila se je 5. decembra 1922. Vse do zadnjega je bila bistrega uma in vedrega duha.

Med drugo svetovno vojno je skupaj s svojimi domačimi pomagala partizanom, ki so se zadrževali v gozdovih Jelovice. Lazarjevi, ki so imeli manjšo trgovino in pekarijo, so oskrbovalni in obveščevalni partizansko postojanki v Kroparski gori dostavljali vsakodnevno svež kruh in potrebne informacije o premikih sovražnika. Tri tedne pa so v domači hiši skrivali in negovali ranjenega partizana Borisa Šobra. Če bi ranjenca odkrili, bi bila vsa družina obsojena na smrt. Sosedje so vedeli zanj, a izdajalca med njimi ni bilo. Tudi Šober je dočkal svobodo.

Marija se je po vojni zaposlila v tovarni Plamen kot blagajničarka, obenem pa je bila vpeta v družabno in kulturniško življenje kraja.

S hvaležnostjo in občudovanjem se je spominjamo.

(Več o Mariji Lazar v SB, 12/2022)

Mira Hladnik

PREJELI SMO

Borimo se v njihov
spomin

Pod zgornjim naslovom so se pred evropskimi volitvami pojavljali plakati evropske poslanke desničarske stranke SDS Romane Tomc v sodelovanju s skupino ELES (je to morda skupina evropskih neonacistov), ki skupaj s to stranko poveljuje fašizem, nacizem in holokavst in znova buri duhove po demokratični Evropi. Z veliko vztrajnostjo se tudi pri nas zadnjih 30 let skušajo rehabilitirati kolaboranti, nekdanji Hitlerjevi hlapci, in to kljub zakonu o grobiščih. Imajo grobove, svete maše, spomenike in obeležja. Po širni Sloveniji so cerkvene fasade že obdali v marmor z napisi mučencev, kot da so bili vsi nedolžne žrtve komunističnega nasilja. Drugih žrtev druge svetovne vojne oni ne priznajo. Ne priznavajo zločinov nacifašizma, ne okupacije, ne boja za osvoboditev in boja za obstanek slovenskega naroda. Njihova izrojena ideologija temelji le na revoluciji in boju križarske – domobranske vojske proti brezbožnemu komunizmu in za prevzem oblasti predvojnih strank in RKC po koncu svetovne vojne. Zato smo danes priča pohlepu, korupciji, razgradnji družbenega sistema, lažnim novicam in medijskim manipulacijam. Takšno oglaševanje za nabiranje političnih točk ne more imeti učinka, ker jim ni mar za narod, kot med vojno ni bilo mar njihovim vzornikom domobrancem, ko so med okupacijo sklenili pakt z okupatorjem, kateremu so prisegli zvestobo.

Poveljevanja kolaboracije z uzakonjenim javnim spominom na izdajstvo, vojne zločine in hudodelstva, ki sta jih obsodila svet in mednarodno sodišče v Haagu, ne more biti, ker teh norosti narod ne bo dopustil. Nova zaveza RKC in kolaboracijska politika naj priznata zgodovinska dejstva, saj prav oni našo družbo že vsa leta obremenjujejo z lažmi in manipulacijami. Takšna nagovarjanja s pozivanjem k državljanski vojni vodijo v novo delitev naroda. Treba je vedeti, da je bil jeseni leta 1944 že osvobojen Beograd, da se je aprila 1945 pred jugoslovansko armado na Balkanu zlomila sremska fronta s kolaboranti vred, ki so sodelovali z Nemci v boju proti partizanom. Da se je nemška armada 300.000 mož z vso mehanizacijo skozi Slovenijo umikala na Koroško. Da so se z Nemci umikali tudi kolaboranti, domači izdajalci vseh barv tudi s civilisti, ki so nasledili propagandi. Da se je nemška armadna skupina z generalom Leerom »predala« v Topolšici in položila orožje, ko je Nemčija kapitulirala. Končana se je šestletna krvava morija in prišla je svoboda. Nemški kolaboranti – srbski, hrvaški, črnogorski četniki, nedičevci, hrvaški ustaši, domobranci in »slovenski« domobranci – pa niso ubogali svojega gospodarja in niso predali orožja zaradi zločinov zoper svoj narod. Del teh je padel v Sloveniji v boju z osvo-

bodilno partizansko vojsko. Druge so zavezniki Angleži vrnili v Jugoslavijo, ker so bili izdajalci. Del te vojske se je z Balkana prebijal tudi proti Trstu. Te so Nemci vključili v svoj korpus in uporabili za sklepne boje proti 9. korpusu NOV.

Nepoučenim v poduk navajam del besedila danes še živečega 99-letnega partizana, kaj se je 1. aprila 1945, mesec dni pred svobodo, dogajalo na Primorskem.

»Bila je velika noč, kot letos. Tistega jutra so se ljudje prebudili v smrt. Na Primorskem, delu Gorenjske in Notranjske je gospodarila nemška SS-divizija, ki je imela nalogo zagotoviti prosto pot umikajočim se enotam z Balkanskega polotoka in iz Italije. Diviziji se je na tem koščku slovenske zemlje pridružila vsa kvizlinška sodrga z Balkana. Temu konglomeratu nacistično-fašistične falange so se uspešno postavili po robu partizani, združeni v 9. korpusu NOV, ki je štel le 3000 slabo oboroženih mož. Partizanske enote in civilno prebivalstvo teh krajev so plačali strahovito ceno, kajti vse te podivjane horde, žejne krvi in maščevanja, so imele odprt lov na vse, kar se je gibalo na prostem. Marca 1945 so znova gorele vasi. Obroč je bil sklenjen. Vojaško in politično vodstvo ter obveščevalna služba sta noč in dan iskala rešitve za preboj iz obroča. Sovražne kolone so prihajale od vsepovsod. Zvečer 31. marca je padla odločitev, da se je za vsako ceno treba prebiti. Odšli smo na pot in zjutraj ob zori 1. aprila na veliko noč prispeli na Vojsko. Tam so nas znova čakali sovražni mitraljezi in izza vsakega grma, skale, groblje je bruhal ogenj. Švigale so kroglice, pokale granate in mine. Pretresljive krikeranjencev so preglašali bojni kriki podivjane nacistično-fašistične drhali. Prebili smo se in se čez nekaj dni sestavili po svojih enotah na Šentviški planoti. Na Vojskem, na kraju zadnjega preboja enot 9. korpusa, je grobišče 306 padlim v zadnjem preboju, označeno s kamni in imeni, ki so tukaj končali svojo pot. Fantje in možje, žene in dekleta. Verniki in ateisti, komunisti. Zdaj pa nam pošiljajo zahteve, naj obsodimo komuniste. Katere? One, ki so vklesani v kamen, ali tiste, ki so se rešili iz masakra?«

To je zapis tedaj 17-letnega partizana Andreja Bolčine z Otllice. S svobodo in porazom nacizma se je maja 1945 končala tudi zadnja križarska vojna na Slovenskem. Bila je svetovna vojna in boj za obstoj, saj je grozilo izginotje slovenskega naroda. Zato ostanimo spoštljivi in hvaležni borcem v narodnoosvobodilnem boju, saj so nam prinesli svobodo in pravičnejši družbeni red. Ne pozabimo jih!

Miroslav Potočnik, Kamnik

SVOBODNA
BESEDA

www.svobodnabeseda.si

NAGRADNA KRIŽANKA

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagrada križanka« ali pošljite na elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si

do 15. avgusta 2024. Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

Izžrebani reševalci križanke iz 104. številke časopisa Svobodna beseda

1. Toni Vidmar, Kotna pot 8a, Dragomer, 1351 Brezovica
2. Ljuboslava Čas, Roška cesta 23, 8333 Semič
3. Tone Kavčič, Kuratova 17, 4000 Kranj

Rešitve križanke:

ANION, GOS, RAZLIČICA, ITKINA, TL, ORR, ASTAT, VIC, TEVE, NORMANDIJA, ANŽIN, ETEOKLES, NEŽIKA, PRDEC, STOJNICA, OK, IAN, MENJAVA, ZAVEZNIKI, SA, OBA, EVITA, CIŠI, DON, BANO, KAD, ROLLAND, NN, VSI, ALENKA, EI, UEKAVŠČINA, DAN D, KERAMIK, JAN, OSTI.

Geslo: IZKRCANJE; NORMANDIJA; ZAVEZNIKI; DAN D.

SVOBODNA

BESEDA je glasilo ZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZB za vrednote NOB Slovenije

Zanj: Marijan Križman, predsednik
Uredniški odbor: dr. Ivan Svetlik (predsednik), dr. Martin Premk, dr. Maca Jogan, Mitja Meršol, dr. Nevenka Troha, Črt Kanoni

Odgovorni urednik: Janez Alič

telefon: 041 686 322

elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si

Oblikovanje: Vid Brezočnik

Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:

ZZB za vrednote NOB Slovenija, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
romana.jemec@zzb-nob.si

		SVOBODNA BESEDA	ZDRUŽENJE ZAPOSLENIH	ANGLEŠKI LITERARNI KRITIK RICHARDS	ZAČETEK GESLA 1	OSKAR NEDBAL	KONEC GESLA 1	BARVA KOŽE, POLT	ČRNO-GORSKO MORSKO LETOVIŠČE	IZDELKI IZ ZGANE GLINE	SPODBUJE VALEC; VODIČ LUTK
		SINOPTIČNO VREMENSLOVJE									
		SLOVENSKO-AVSTRIJSKI BIOLOG									
		NAJVEČJA PTICA				VELIKO FINSKO JEZERO, ENARE OČE					
		DRVOSEK RUSKO-JUGOSL. BALETKA (NINA)						23. ARABSKA CRKA			
SVOBODNA BESEDA	ODMERJENJE	PREBIVALEC DRAMELJ	GESLO 2	OGAL, VOGEL	ROČICA	KATARINA IVANOVIČ	LIK PRI PLESU ČETVORKI	STARA MAMA			
	ČLAN ODPORNIŠKEGA GIBANJA					NIKO KRALJ	RAHLA MEGLICA	GROB, GROBNICA (IZ CRK: AKRA)	IGOR TORKAR		
							LENA OLIN	ŽENSKA VLETIH			
	SLOVENSKI NOVINAR							DEŽELA IRCEV			
	NAŠ POLITOLOG LENARDIČ					FILOZOF. ŠOLA STOJKOV VRH NJE OBLAČILO		PRIPADNIK TATAROV			
								SMUČARKA MAZE			
	MINISTRICA STOJ-MENOVA DUH						ANTON LAJOVIČ	ZAVOJ CIGARET			SORODNA AFRIŠKA LJUDSTVA
											VARNOSTNO RAZSTRELIVO
	POTEG Z REZILOM			OBMOČJE, PREDEL				PIVOVARNA JUNAK ENEIDE, ENEJ			
				BELEŽKA							
	ZNAK ZA ALUMINIJ		FR. CESAR IN VOJSKOVODJA KRAJ PRI SEVNICI						ENOTA ZA ELEKTRIČNO NAPETOST	GIB Z GLAVO, KIMLJAJ	
	JAPONSKO MESTO NA JUGU HONŠUJA, YAO				IVAN VURNIK		MORALA, ETIKA DLAKA POD NOSOM			SKLADAT. ALEŠ KERSNIK BRÁZ.VE-LEMESTO	
	MNOŽINSKI ŽENSKI OSEBNI ZAIMEK										
	ORIS, OPIS			FRANC. POLITIK (ETIENNE) ZOLTAN ILIN				OTTORINO RESPIGHI		KONEC BESEDE POKLON	
								GIULIO NATTA		STANE FUGINA	
	NAPRAVA V OBLIKU CEVI ZA PRETOK TEKOČINE					UVRSTITVENA LESTVICA					
	ENOTNOST					RUMENO ALI R.JAVO BARVILO V RASTLINSKIH CELICAH					

OBLETNICA Dušan Munih - Darko (2)

100. obletnica rojstva narodnega heroja

Danica Taljat

Junija 1944 je Dušan, ki je bil na Tržaškem poznan pod ilegalnim imenom Vojko, izvedel, da je bil na Opčinah ustreljen brat Cilko, prav tako član VOS v Trstu. Bratova smrt ga je spodbudila k še bolj predanemu in zagnanemu boju proti vsem nasprotnikom narodoosvobodilnega boja. Njegov pogum je pogosto prehajal v drznost. Med tržaškim prebivalstvom je odmevala zlasti akcija, ko je Vojko s svojo skupino sredi Trsta uničil nemški avto s štirimi višjimi oficirji. Aprila 1944 je organiziral veliko sabotažno akcijo na Opčinah: v tamkajšnji kinodvorani je med predstavo, namenjeno nemškemu vojakom, eksplodiral peklenški stroj.

Podobna akcija je bila izvedena v nemških vojaških klubskih prostorih v Trstu, Vojko je vanjo vključil več skupin: tržaške sabotažnike, rusko sabotažno trojko, ki je delovala v Trstu, biljenske in bukoviške ter goriške sabotažnike. Januarja 1944 je s skupino mladincev v neki trža-

ški garaži zaplenil večje število motornih vozil nemške vojaške uprave za Jadransko Primorje. Nekoč so prav tako v neki tržaški garaži »najeli« več parkiranih avtomobilov, s katerimi so krenili po mestnih ulicah in v kratkem času raztrosili propagandno gradivo.

Februarja 1944 je Dušan pred gostilno Suban pri Sv. Ivanu napadel skupino esesovcev in domobrancev, ki so tam popivali, ob neki drugi priložnosti so na cesti med Lonjerjem in Sv. Ivanom iz zasede postrelili skupino agentov zloglasnega policijskega komisarja Colottia. Pred predorom v Barkovljah je miniral železniško progo in povzročil zastoj železniškega prometa, s tovariši so zaplenili nemški vojaški tovarnjak s tovorom sira in ga z voznikom vred, ki jim je služil za kritje, pripeljali mimo straž do Krasa. Na potniški ladji Rex, zasidrani v tržaškem pristanišču, so demontirali vso radijsko oddajno in sprejemno opremo in jo pozneje uporabljali za zvezo s štabom 2. brigade VDV.

Za sovražnike je Dušan Munih - Vojko postal strah in trepet, zato sta delovanje sabotažnih skupin VDV začela načrtnje zasledovati nemška varnostna služba in policija, ki je to nalogo še posebej zupala Colottijevi tajni policiji. Radi bi ga dobili živega, zato so mu nastavljali pasti – dolgo časa neuspešno.

Ko se je že svitala svoboda, je prišel tisti usodni 10. januar 1945. Pripadniki SS in Colottijevi policisti so (menda s pomočjo nikoli povsem razjasnjene izdaje) v Borštu pri Trstu z goniometrom odkrili bunker pri hiši družine Petaros, v katerem so se skrivali trije sabotažniki: Dušan Munih - Vojko kot komandant, radiotelegrafist Ivan Grzetič - Žitomir iz Podgorja pod Slavnikom, Stanko Gruden - Strela iz Šempolaja pri Nabrežini, domači sin Danilo Petaros - Lisjak pa je to noč prespal na podstrešju domače hiše. Sovražniki so močno obkolili vas, za talce oziroma ščit vzeli skupino domačinov, česar pa borci v bunkerju niso vedeli, zato so se poskušali iz njega prebiti z bombami in rafali. Vojko je skušal zbežati v njive, skoraj bi mu

uspelo, a ga je tik pred železniško progo pokosil rafal mitraljeza. Stanko Gruden je bil ustreljen v vratih, Ivan Grzetič ob zidu nad vrtom. Danilo je utegnil zbežati na senik, a so ga zapazili in za njim vrgli bombo, ranjenega so zajeli in mučili. Nato so ga odpeljali v bolnišnico v Trst, ko je okreval, pa v zapor Coroneo, kjer so ga strahotno mučili in na koncu aprila 1945 upepelili v tržaški Rižarni.

Padlo trojico so pokopali na vaškem pokopališču, jeseni leta 1946 so posmrtno ostanke Dušana in Cirila Muniha prenesli domov ter ju pokopali v skupni grobnici padlih partizanov na pokopališču na Mostu na Soči. Zaradi svojega poguma med narodoosvobodilnim bojem je bil Dušan Munih - Darko decembra 1951 razglašen za narodnega heroja.

Spomladi leta 1964 je skupščina občine Tolmin na predlog šolskega odbora sklenila, da se šola na Mostu na Soči poimenuje po narodnem heroju Dušanu Munihu. 4. julija leta 1983 je bil na Mostu na Soči odkrit njegov doprni kip (delo

kiparja Zdenka Kalina), spominsko ploščo pa ima tudi v Borštu pri Trstu, kjer je padel.

Na Mostu na Soči spomin na narodnega heroja Dušana Muniha ohranjamo z organiziranjem odmevnih spominskih slovesnosti ob okroglih obletnicah njegovega rojstva in smrti. Letošnjo slovesnost ob stoti obletnici rojstva bomo na pobudo krajevne organizacije ZB Most na Soči izpeljali v sodelovanju z ZB za vrednote NOB Bovec, Kobarid, Tolmin, Osnovno šolo Dušana Muniha Most na Soči ter Krajevno skupnostjo in Turističnim društvom Most na Soči. Prireditve bo 7. julija na prireditvenem prostoru v šotoru ob jezeru na Mostu na Soči. V kulturnem programu bodo nastopili Partizanski pevski zbor Pinko Tomažič iz Trsta ter sedanj in nekdanji učenci Osnovne šole Dušana Muniha Most na Soči. Slavnostna govornica bo igralka, pesnica in esejistka Saša Pavček, hči Dušanove partizanske kurirke Marije Metlika (por. Pavček). O Dušanu Munihu bomo izdali tudi knjigo. **(konec)**

■ DOGODKI Od 20. do 23. maja 1942

82. obletnica bojev II. grupe odredov na Jančah

Ob Planinskem domu II. grupe odredov na Jančah se je v prelepem sončnem vremenu 26. maja zbralo veliko udeležencev slovesnosti, posvečene 82. obletnici bojev II. grupe odredov NOV in POS in 155. obletnici spopada slovenskih kmetov in nemških turnerjev na Jančah.

II. grupa odredov se je maja 1942 s 513 partizani prebijala z Dolenjskega čez nemško-italijansko mejo na Janče z namenom, da prebreds Savo in začne vojaške operacije na Štajerskem ter organizira nove odrede. Toda pod vasjo Trebeljevo je partizane nekdo izdal. Okoliške vasi okrog Janč je na mah obkolila množica nemških vojakov, ki so se pripeljali iz litijske in drugih smeri. Vnela se je ena dotlej najbolj krvavih bitk slovenskih partizanov s premočnim sovražnikom. Po tridnevnih bojih od 20. do 23.

maja je bilo v spopadu ubitih približno 70 Nemcev, prav toliko je bilo ranjenih, padlo pa je tudi enajst borcev NOV, med njimi narodni heroj Jože Kovačič.

Udeležence letošnje slovesnosti na Jančah je pozdravila Branka Kastelic, predsednica Združenja za vrednote NOB Ljubljana Moste - Polje, ki je bilo skupaj z združenjem borcev iz Litije in Ljubljane organizator prireditve. Množico udeležencev sta v nadaljevanju nagovorila M. Jeglič, predsednica KS Jevnica, v imenu župana občine Litije in župan Mestne občine Ljubljana Zoran Jankovič.

Slavnostni govornik je bil poslanec DZ Slovenije Lenart Žavbi, ki je med drugim ob izhajanju iz vrednot narodnoosvobodilnega boja poudaril, da so dandanes te prevečkrat pozabljene, kar je nedopustno.

V bogatem kulturnem programu so pod vodstvom režiserja Marka Ujca sodelovali Pihalni orkester Li-

tija, MPZ Zora Janče in recitatorka in pevka Maša Tiselj. Kulturni program so popestrili tudi otroci Po-

družnične šole Janče pod mentorstvom Marjane Marnove, ki so na svoj prikupni otroški način s svojo predstavo gledalce razvedrili. Slovesnosti se je s prihodom in prapori poklonilo tudi veliko praporščakov združenj borcev okoliških združenj.

Na prireditvi so podelili tudi priznanja za požrtvovalno in predano delo v Združenju za vrednote NOB Ljubljana Moste - Polje in priznanje praporščaku Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije.

Zbrani na slovesnosti so po končanem kulturnem programu nadaljevali medsebojno druženje in pogovore ob sproščenih pesmih MPZ Zora Janče s harmonikarsko spremljavo zborovodje Aste Jakopič. Bilo je prijetno!

Branka Kastelic

■ DOGODKI 16. junij 1944

Ko so gorele Šmarje pri Kopru

V Šmarjah pri Kopru smo počastili spomin na 80. obletnico drugega požiga vasi in presenetljive akcije partizanov Istrskega odreda, ko so ob tem napadli veliko številnejše Nemce, italijanske fašiste in karabinerje ter rešili 40 vaščanov, ki so jih ti imeli že pripravljene, da jih odpeljejo v Rižarno ali druga taborišča.

Nastop učencev Osnovne šole Šmarje pri Kopru

prvega bataljona Istrskega odreda, v katerem je bil ob nastanku tudi moj pokojni oče, partizan, se je bližala vasi. Komandir čete Bruno Bizjak od Svetega Ivana pri Trstu je ukazal napad, četudi ni imel podatkov o razmerah v kraju, kar je po vojaških pravilih prvi pogoj za vsako odločitev. Sreča je bila tudi

či človekoljubnega žrtvovanja naših borcev! Da bi za njimi nosili plemenite vrednote svobode in miru! Da bi živeli sodobni čas medsebojnega spoštovanja, prijateljstva in sodelovanja in bi našim zanamcem ponosno predajali svetle ideale navezanosti na lasten narod. In ne nazadnje, da bi prepoznali vse glasnejše in brezsravno oživljanje fašizma, ki se v sodobni preobliki z drugačno razlago in celo s spreminjanjem naše skupne polpretekle zgodovine širi po Evropi in vsem svetu. Priča smo rojevanju novih sovraštov in divjanju najhujšega nasilja! Dnevno gledamo prelivanje krvi in popolno uničenje! Kako kratak je spomin nekaterih! Kako se marsikdo iz preteklosti ni ničesar naučil!»

Vojko Vodopivec pa je že v nagovoru opozoril na oživljanje fašizma tako pri nas kot pri sosedih v Italiji in drugod po svetu: »Na vse to se je treba takoj in ostro odzvati oziroma izvesti protiukrepe, če ne nas bo bolela glava in se bomo spraševali, kaj se je zgodilo, vendar bo prepozno in posledic ne bomo mogli odpraviti brez žrtev. Mislim, da se moramo rešiti vazalstva in začeti misliti in ukrepati s svojo glavo in ne po nareku velikega tujega kapitala. Mislim, da je treba na te stvari opozoriti danes, ko se spominjamo grozot tu v Šmarjah, ko so dvakrat požgali vas, ko so se nekateri vaščani brez razmišljanja uprli z orožjem in so nekateri dali življenje, ko so naši partizani Istrskega odreda osvobodili zaprte ljudi, ki so bili že izbrani za taborišča in Rižarno, krematorij za nas uporne Primorce in Istrane. Ali je bil ta upor zaman? Ne bi rad v prihodnosti tega potrdil.«

Miloš Ivančič

Maščevanje

»Poraženi okupator se je Šmarčankam in Šmarčanom hitro in nadvse okrutno maščeval. Le dva dni zatem je zagorelo 120 hiš in gospodarskih poslopij, brez smrtnih žrtev na srečo, saj so se ljudje umaknili na njive in v bližnje gozdčice. In gorelo je znova, čeprav se še niso ohladila pogorišča »strelamenta«, nemške požigalske ofenzive v Šmarjah in 54 drugih istrskih vaseh septembra leto prej, ko je nasilne smrti umrlo več kot dva tisoč ljudi.«

■ DOGODKI Kamnik Komenda

Od Bazovice do Marezig

V organizaciji ZKB Kamnik Center se je 11. maja več kot 90 članov ZKB Kamnik in Komenda odpravilo na izlet na Primorsko. Takoj ko smo prestopili mejo z Italijo, sta se nam pridružila še predsednik kopske borčevske organizacije Vojko Vodopivec in tajnik Miloš Ivančič.

Skozi zelenilo pomladno dišeče primorske pokrajine smo prispeli do spomenika bazoviškim žrtvam. O takratnem dogajanju nam je pripovedoval Miloš Ivančič. Govoril je tudi o prvem tržaškem procesu, ki se je začel 1. septembra 1930, in o izrečenih kaznih 5. septembra 1930 ob 23. uri. Takrat so smrtno kazni izrekli Zvonimirju Milošu, Ferdinandu Bidovcu, Alojzu Valenčiču in Franetu Marušiču in jih na kraju, ki smo ga obiskali, tudi ustrelili.

Zatem smo se odpeljali v Trst do vhoda v koncentracijsko in uničevalno taborišče Rižarna. V njem so po kapitulaciji Italije leta 1943 nacisti opuščeni industrijski kompleks za predelavo riža spremenili v preiskovalne zapore, v vojaško oziroma policijsko taborišče, konec leta pa že v uničevalno taborišče. Spomladi leta 1944 so nekdanjo peč za sušenje riža predelali v krematorij, v katerem so do konca vojne sežgali okrog 5000 ljudi, največ Slovencev, ki so sodelovali v narodnoosvobodilnem boju, Hrvatov, italijanskih protifašistov, Judov in Romov.

Da bi bolje razumeli narodno zavest Primorcev, iz katere je izhajal njihov nepopustljiv boj s fašizmom, smo obiskali Gabrovico pri Črnem Kalu. Kraj je simbol upora in obrambe proti fašizmu. Že leta 1930 so vaščani ustanovili Slovensko bralno društvo. Ko so prešli pod Italijo, so bili stalna tarča napadov fašistov, zato so 1930 sklicali »Komunistično konferenco za Slovensko Istro«, na kateri so sprejeli dogovore za obrambo pred fašizmom. Kmetje so kupili tiskalni stroj in začeli leta 1932 izdajati Kmetijski glas, v katerem so govorili o odporu proti fašistom. Med drugo vojno je bila Gabrovica eno izmed najpomembnejših partizanskih središč v Istri in tržaškemu zaledju. V njej so delovali razni štabi in kar tri partizanske tiskarne: Snežnik, Naš dom in Žena.

Naše kratko popotovanje med obeležji upora in kraji spoprijemanja primorskih rojakov s fašizmom in italijanskim ekspanzionizmom smo sklenili v Marezigah pri spomeniku NOB in predvojnimi žrtvam fašizma, ki stoji sredi slikovitega kraja. Krajanji so se že leta 1921 uprli fašistom, ki so grozili ljudem, ker niso glasovali zanje. Upor proti fašistom je trajal več dni.

Po slovesu od primorskih tovarišev so se v nas zasejala nova spoznanja o uporu, dostojanstvu in resnici, ki se jim nikoli in za nobeno ceno ne smemo odpovedati.

Goran Peršin